

АМЦАБЗ

№4-5, 2020 м.

АҔСНЫ РАҔХЪАТӘИ АХАДА

ВЛАДИСЛАВ АРЗЫНБА

75 ШЫҚӘСА
ИХЫҘИТ

Инна Ақашба

АҔЫЗА

Ан Аңсадгғыл тейк дахылтцеует,
Шықәсышәк дадхалоит аара.
Лакә фырхатан лакәк дагәылтцеует,
Ҙазшаз дҘақәйтцеит Ҙара!
Ҙамра атықан мраны дгылеит,
Адуinei ду ибжыы ахыџт.
ИҘацкәымхан жәларык гылеит,
Нхытци-Аахытци зегь еигәныџт.
Аңша уртҘеит амч инаҘарц,
Абрыскыыл аҘапы дтытцт,

Анцәа иитәыз жәлар ишаҘарц,
ДоуҘамчк ажәџангыы ианытцт.
Асаркьалбжыы аңсы даргылон,
Акәал ахышыҘтрахь ихынҘәуан,
НарҘаа дуқәа рымца еиқәылон,
Аңхьагыла игәашәқәа атуан.
Агәы иалыџуаз ашәа Ҙыхон,
Хьызрацара жәлар еиццон.
Ажәйтә Ҙоурых еиҘаҘыцхон,
Ахақәитра мра лашон!..

2008 ш.

АЖЦАДЗ

Ахэыцқәа!

Ҳгэыҫрақәа рдуней амаакыра, ҳаштақәа рыччацшь лаша, уатэтэй амш ахьзырхәагақәа! Ҳаихнагеит акыраамта шәарей ҳарей, ҳагәхьааибагеит, аха уи шәаргыы ҳаргыы иаҳхаразам. Адуней аҕны ицәыртдыз ачымазара аамтала ҳаикәнагеит, ачҳара зтахыз, игәыпцәагаз азыпшра ҳақәшәеит, аха агәра ҳгон, аринахысгыы агәра ҳгоит уи аиааира шҳалшо. Ианаамтаз ашколқәа рышәқәа раартра залыршамхеит, акыраамта шәышкол гәакьақәа рахь шәзымнеиуа иҕалеит, шәфызцәа хәыцқәеи шәарей шәеихнагеит, уи акырза хьаас иҳаман шәара шәеипш ҳаргыы. Ачымазара даара злеишәа цәгьаз акы аҕны ицәыртцит, адуней амчханакит, иаарласны ицарц агәы итазам, уи уажәгы аҕиара иафуп, даара аҕыхьчара атахуп. Ейҳаракгыы шәара, ахэыцқәа, уатэтэй ҳгэыҫыртақәа шәыхьчаразы иҳалшо зегьы ҕаҳцароуп. Шәжурнал «Амцабз» акәзар, ҳара уи аредакция аусзуфцәа ҳусура мышкгыы иаанаҳамкылац, итҳажьхьеит х-номерк, агьшьбатэй ахәбатэй абар ирласны ҳалгоит. Урт зегьы ҳаигәныфьртә ишааҕалалак ишәоуртә иҕаҳцоит. Иашәтила шәнапфымтақәа, шәпатретқәа.

Шәхы гәашәтала, ачымазара фькы ҳгәазтаз даара алеишәа цәгьоуп. Ҳара ҳазхиоуп шәара шәгәы иақәшәо антцамтақәа шәыдгалара.

Ғаанбзиала шәнеилааит, агәабзиара, аманшәалара, царамш шәтцааит!

Ажурнал «Амцабз» аредакция

Дырмит Гәлиа

ИАРБАН УСУ АХЪЗИ АҘШЕИ ЗЛОУ?

Аамта шыгыежьюа еипш, аешеитанакуа еипш, ахъзи-ацшеи злоу аускъаа-гыы рееитанарккэоит, убыс игыжьюеит. Ажэйтэ хабацэа, урт рабацэа ухэа агычра пату рзақэын. Азэы җы-цыркык абҗақэа кылыжэжэа дақэтэаны, икэымжэы цархаа, иара дцэыкыкыа данырбалакы, «хаит, агыч мыжда, дауоашьяхуа, егыацъара ла иршхьеит, егыафы хыла-гэыла еилеитцахьеит», – хэа дырехэауа ирхэон. Сасны дызтаауаз диеигэыргъаны, даара офы бзиақ дитаашэа ацэ, ажэ изыршыуан. Аха уи усқан, ажэйтэ акэын. Ожэы ус икоу аофы хатырс имоузеи? Хар змам аофы, ус икоу ацэыхцэыфа шака пату икэимтцара, ионгыы дниешытуам, лак акарагыы хатыр икэитцом.

Ари ас изыкалазеи?

Изыкала убри ауп, уи еипш аускъаа раамта цеит, ожэы урт реипшқэа ир-модам.

Ажэйтэ атцара аныкамыз, ауаагыы мацын, ашэтцатэи ашыатцатэи захъзыз-гыы дук ирыздырамызт, егыкамызт, изеипшразаалакгыы акы нархадырца-аархадырцауан, маҗэа имам хэа, цкыа деилахэам хэа азэи-азэи җыпныхэа рибатомызт, аха ожэы ус маҗэа баапсыла азэы аизараҗы дниер, ихатгыла-уам, рыцхас дрыцхязоит, офыс изхьяпшуам.

Избан, ас изыкалазеи?

Ас изыкала уи ауп, аамта аҗапсахит, аамта гыежыит, аамта иацымныкэаз

иоыцэа дызрылагылауам, уртгы иара оызас дрыцхьазауам. Ооы аамта ицныкэауам, аамта ооы дацныкэароуп, мамзар, хьымзг игоит.

Ажэйтэ хабацэа ацара рымамызт, ацара зыцсазгы рыздырамызт. Ацара змоу азэы уарла-шэарла дрылашэаргы, хымхэас дрыцхьазон, ауеи ақэлеи ағычцэа рахь оо димам, ирахэ узаргы изыцшаауам хэа, иааисны, кыр имазар изаны иргон, ддыргэамтуан, дындырхомызт. Нас ма иаргы дангэафлак, ағычра далагон, ма дрылцны ихы ахынахо дцон.

Аамта гьэжыт: ацара змоу иоуп хатыр зқэу, аусқэа ахы рызтауа, ажэлар ныкэызгауа, уи адаггы оо дхэартам.

Ажэйтэ атацэа рфы азэы дычмазаохар, афэыдырцаои, ацшои, ацааои рахь акэын иахьцоз. Уа иахьнеиуаз, акы наиархэон, гэынкылагак, шьтэак шьны абнафы уныхэа, учымазао дыбзиахоит хэа. Уаха хэшэы ыкамызт. Ииурыз уаха ачымазао итынха!

Идыруан аргама ацшоы иихэаз шымцыз, аха иара изы гэыжьжьагас, ачымазао изы ргэыггас днеины абнафы ишьуан цьмакы, ауаа еизганы ирфеицтауан. Уи хэартас ачымазао иоузомызт, амала ахарць мыцхэы фкайтцон. Ачымазао данцслак, иуа, иқэла идсырхауеит хэа атэыуара фкайтцауан, имоу абжеихара убри инақэирзуан, иаанхаз имазара, ицсхэра инақэирзуан.

Абас ачымазао изы хэартара аламкэа, ацсы изы ицсацамкэа, имаз имазара зеггы баша иааигэыцзэзэааны, ионапык игэйдцсала даақэхон. Убри ажэйтэтэи хагра ду ожэыгь хзафэымтцит. Ихэмоу зеггы ацсхэрақэеи асабшахэрақэеи инарықэырзны хаатэоит. Абри азоуп ацсыуа беиак дзыфкам.

Ачымазао изы ожэы ахақьым дыфоуп, ахэшэ ыфоуп, аха уеизгы ажэйтэ хэшэи хакьыми аныфамыз ифазтцоз хашьтэашьрақэа ожэгы харфэатцауам, ацшои ацааои ожэгы хрыфецауеит, урт хшыржьо шаадыруа...

Ари заауа ахьз азы акэзар, ахьз злоу ари акэым. Акы азы сшэызтаауеит абри еицшқэа фазцақэо: Афэа дыфан ацсыуак 3-к, итынхеит 50.000 рыхэ амазара. Абри амазара ақыртқэа рыккласс хэартас иоуразы ифартцеит итынхацэа (Ацсуа класс згэалашэода? Изтахыда?). Ақыртқэа ари агазет ианыртцеит, ашэыфэқэа ирныртцеит, ихьзала ачкэынцэа раазоит, назаза ихьз зыззом.

Ацсуакгы Е – ра ацсхэы иуит, ауаа еизигеит, аеқэа ирфит 60. 000 м. рыхэ ацхаста фкайтцеит. Крыфаны ианеимлыс зеггы ирхаштит, ацсгы ооы дигэалашэом, ацсхэы зуз ицсы тань иеизеиньмгалауа дфкалеит.

Дызустада арт реиха ахьз фазтаз? Хэара атахума, Афэатэи ифкайтцеит ахьз. Уи аамта фыц иацныкэаз ооуп, егы змазара хьзыда-цшада изфаз иарбан хьзыс ифкайтца?

Аеқэаггы иара иеиха идырыофхеит, ацэггы ажэгы иара иеиха иршьхеит. Уи ифкайтцаз омашэа ооы имбазеит. Ацсны ацсуаа рыбжаоыкгы ирмахэзеит. Ма ацсхэы шиуз ацсуа газет ианицар, Ацсны ацсуаа зеггы ирхауан, убри ифкайтцаз зеггы абри раоуан.

АФНАҘА АҘШӘМА

Аҗсуа таацәараҕы ахатей аҗхәыси рфункциақәа еилыкка еилыргоуп: «Ахатей абней, аҗхәыси афни». Абрахь иаццар стахуп, ахьзи ахьымзҕи рҕы ахатә еиха аҗакҗхықәра шимоу, избанзар аҗсуа таацәараҕы хадара зуа ахатә иоуп, ус анакәха, аҗакҗхықәраҕы еиха иара иоуп изду. Аҗаацәа рыма-цараҕы ракәым, ажәлар рҕы ахатәа ракәын ацәҕеи абзиеи амфә иқәы-зцоз, ахьзи ахьымзҕи еилзыргоз, изырееиуаз. Аха нас «портфельда» ажәлар рныкәгара мап анацәырк, еихаразак ахәсеи ахатәеи зинла «ианейкарартә», «ахәынҗқарра мац» – аҗаацәара рымч кәадахо иалагеит. Убри иахкьаны ахатәа рроль аҗаацәа рҕы иҗсычехеит. Абасала, жәйтәнәтә аахыс Аҗсуара ахьзи ахьымзҕи здыз, уи зырҕеиуаз, амфә иқәызцоз, зыбла ачыц еипшҕы изыхьчоз ахатәа рымч аныҗсычеха, ахәсақәа активра аадырпшуа иалагеит, уимоу аҗыжәараҕы ахьыргаз кәлеит, еихаразак цара хәычык зцаз.

Ахатәа зызтаауа, амфә иқәызцо ахатәмпҗхәысҕы дубап! Жәйтәҕы ҕатәҕы урт ыкан хажәлар рҕы, икоуп урт иахьаҕы. Аха инеипынкыланы иу-гозар, аҗаацәара рҕы ахәса хадара руртә, Аҗсуара рыхьчартә, идырҕеиартә, ахьзи ахьымзҕи рхы иадырцартә, урт иазыкәтам. Рыхшыф азхом, уи азы акәым урт Анцәа изишаз, икам уи атрадициаҕы. Ус шакәызҕы урт ахәсақәа «ахәынҗқарра мац», – аҗаацәа рнапхгараҕы анырра ҕәҕәа кәрцо иалагеит. Уи раҗхьа иргыланы иахьаабо азҕаб лразкы азбараҕоуп, уи, шамахамзар, ан лоуп изызбауа. Иара убас ацәҕеи абзиеи рныкәгара иадхәалоу хҗасқәа нышьтәцаны, атәым цасқәа халазгалазҕы ахәсақәа роуп. Ари азтаара цкьа иҗтаазар, аҗсуа хәсақәа рмилаҗ хдырра кырза илакәуп, еҕьирт амилаҗкәа иреиуоу ахәсақәа рааста. Уи еилыкка еихаразак иубоит хбызшәа аҗагыла-заашьаҕы: аҗсуа хәсақәа зыхшара зхатәы бызшәа дызмыртцаз рхыҗхьазара даараза ирацәоуп. Урт рфызцәа еҕьирт амилаҗ иреиуоу ақыртқәа, аерман-цәа ухәа шамахамзар, иуҗыхьашәазом. Ари изызхәыцтәу фактуп...

Аҗсуара бжамеамны иказцаз анегативтә цәыртцрақәа роуп сыззаатгылаз. Убри аҗкытә аҗхьаф аҕәаанагара иоур алшоит Аҗсуара хәа еҕнымхазшәа, хҗасқәеи хкьабзқәеи акҕы хзеикәмырхазшәа, хажәлар рказшьа бзиақәа, рыламыс раҗхьа инаргыланы, зегы хцәызызшәа. Мап, еиҗах мап!

Ацәҕеи абзиеи реиҕагылара еснаҕь икан, урт ыкан зызбахә хамоу аамтазҕы. Убри иабзоураны еикәырхоу рацәоуп, еихаразак аҗсуаа рееид-кыланы иахьынхоз, рхыҗхьазара ахьеихаз. Аҗсуа цасқәа реикәырхараҕы

ирыбзоуроу рацэоуп жэйтэнатэ аахыс еиқэырханы измоу аҫаацэаратэ традиақэа. Убарт роуп Ацсуара еиқэырханы иаазго. Хыхь иаххэахьеит ажэлар злашьақэгылоу ауаѠ иоуп, ахэынтқарра – аҫаацэа рылоуп хэа. Ус анакэха, Ацсуара аныкэгарагы абракоуп иахьалаго: рабацэа ирымардаз рҫаацэаратэ традиа иныкэныкэаны, рҫасгы рқьабзгы еиламгазакэа иныкэыргар, рыхшара ирымардар, уи традианы икарцар, нас убарт роуми Ацсуара ныкэызго! Урт ирхылтдыз анапхгаратэ мацураҫы даннеи, убракагы Ацсуара ныкэигоит, иҫаацэа дшыраазаз еицш. Убри азоуп ацхэызба ма арцызба рызбахэ анрымоу излиааз аҫаацэа зейцшроузеи хэа зегь рацхьаза инаргыланы изразтаауагы.

Адуinei иакэлоу хажэлар ацэыхацэыфара аицш икоу аказшьа баацсқэа жэйтэнатэ аахыс иагы арыцхара иҫанаргылахьеит, Ацсны ҫанарцэхьеит. Еихаразак хажэлар змыргэацо убри шакэу иахьакара иахбарҫаны икамлацт, хажэлар рҫоурых убри аганахьалагы иштҫаамгы; еихаразак убарт хрыцхарақэа хажэлар рхы-ргэаҫы иааганы иазхэыцуа, ихьяарго, алкаагы карцэо иалагеит аибашьра ахта ханҫагыла. Убри акэхап, агэынамзарақэа шыказгы, хажэлар, аҫаацэа бзиа реицш, рхэоу еиқэшэаны, аҫацкэым аицш, еилацэаны изаагылазгы. Хаҫа ицэа дҫалеит, дтыцит, иааимхэаз икоузеи, иаакаимҫаз арбану, аха уи изыкамҫеит хажэлар рыѠнуцҫа «ахэбатэи аколонна». Ари иааира дууп хажэлар рзы. Изыбзоуроугы хажэлар рызхароуп, рыхдырра ашьтыцроуп. Уи иагыҫьяшьатэзам: хажэлар иахья аҫарадырра рымоуп, ҫоурыхла ирдыруеит ирхыргахьоу. Ирдыруеит иара убас ирыуоугы ираҫоугы. Убартқэа зегьы ирызхэыцны алкаа карцартэ еицш икоуп. Иахьоуп уи аныкэҫатэугы, иагыкарҫоит! Уацэы, мап, ихьшэахоит! Ацышэара хажэлар зҫашэаз акыр иалнагозар убри ракзаароуп, рыхдырра ахьҫыхаз ауп иалзгараны икоу.

Абасала, жэйтэнатэ аахыс хажэлар рыѠнуцҫа, еиҫаххэахуеит, Ѡбаны ишан: ақьафураз Ацсны зҫахызи цсадгылс изҫахызи рыла. Уртгы егыртгы ацсуа ҫаацэа роуп изаазаз. Ацыхэтэантэиқэа рылоуп х-Ацсуара злейкэхаз. Уи азы урт рхы ақэырҫон, аконцлагерқэа рхыргон, ҫаацэала иқэырхуан, аха ихьяцуамызт. Иаагап ҫырцштэы затэык. Урыстэыла Асовет мчра анышьақэгыла, хажэлар ирықэнагоз аҫеира рхагыламзар, Ацсны Ахэынтқарра аиҫашьақэыргыларакэым, иахыхны иказ ахьзгы рзыхынхэуамызт. Иалшон убаскан зегьы хцэызыргы, аха Ацсуара ныкэызгоз рҫеицэа ирылшеит Ацсни Ацсуареи реиқэырхара. Ишдыру еицш, ацыхэтэан зегьы рыхгы ақэырҫеит, аха рыжэлари рыцсадгыли рҫацхья руалцшьа нарыгзеит.

Исхэарц иҫаху: хҫагылазаашья атэы анаххэо, иҫацэаз хьяаганы хаҫхақэа хадара анрахҫало ыкоуп, аха мап, хадара злоу иахьанза еиқэхаз ауп. Убри ауп хаҫхақэа зырҫеираны икоугы. Иахьанза еиқэхеит Ацсуара (кыр ибжамҫамзаргы), ацсуа идоуха. Урт еиқэзырхаз Ацсуара ныкэызгоз роуп. Уи хиааирақэа ирыцкуп, хацҫазаараҫы ихадоуп.

Асбатәи адунейтә еибашьра еилгеижьтәи
75-шықәса атра иазкны

Мушьни Лашәриа

Аиҕагақәа ихъзнызфылоит 1944 ш. азы
фырхацарала аибашьраҕы иҕахаз сашьеиҕабы,
аҕырҕы Датикәа Таииа-иҕа Лашәриа

АИБАШЬРА ҢШЬА

Ажәақәа – В. Лебедев-Кумач

Амузыка – А. Александров

Угыл, уеиха, атәыла ду,
Уеиха, хҕахоит мамзар!
Афашизм амч еиқәарақәа
Уриааи, ицҕба исқьар!

Хҕәыбылра, хәҕсеибакра –
Ируааит цәқәырцара, –
Ицоит, ицоит жәлар реибашьра,
Ицшьоу акоюп иара!

Агәәхәа мцабзқәа ирыжәлауа –
Игәәхәа тахархап,
Хәҕырызхуа, хәимызцәәуа –
Храбашьып, хәқәҕап!

Алахә-мцәыжәәа ахамцырроуп
Хтәыла жәәан абра!

Ишьтамтақәа рнымлароуп
Хәәа змам хәдәқәа!

Афашизм алахь пыххаауа
Иахаргап ах тып.
Иаҕсам ак аиҕш, иҕырызхуа,
Иҕахцап атоубыт!

Игылт, иқәҕоит атәыла ду,
Ирабашьуеит, абар:
Афашизм амч еиқәарақәа,
Шәипхьыз згым рысқьар!

Хҕәыбылра, хәҕсеибакра
Ируааит цәқәырцара, –
Ицоит, ицоит жәлар реибашьра,
Ицшьоу акоюп иара!

АИААИРА АМШ

Ажәәқәә – В. Харитонов. Амузыка – Д. Тухманов

Аиааира амш, о, ушқахараз, уара,
Уағын адыхәтәантәи пыргүшәа абылра.
Ицон ашьамқәә еишьтала ицәгъан рңеиңш,
Ишхалшоз ала иааскәахгон ари амш!

Ари аиааира –
Былфәуп ишеибаку,
Ари аныхәә –
Заа ашлара иатәуп,
Ари агәырғәа –
Лағырз гәырғәарала итәуп,
Аиааира амш! Аиааира амш! Аиааира амш!

Иахъеи уахеи ааңсарада аңыр ҳартәон,
Лацәеихъшь амазамкәә хтәыла ес-шар иқәпон,
Иахъеи уахеи аибашьра иазахкуан ҳамч,
Ихалшоз ала иааскәахгон ари амш!

Ари аиааира –
Былфәуп ишеибаку,
Ари аныхәә –
Заа ашлара иатәуп,
Ари агәырғәа –
Лағырз гәырғәарала итәуп,
Аиааира амш! Аиааира амш! Аиааира амш!

Сан, мшыбзиа, зегь ҳахнымхәит ҳаибганы,
Шьыри, азаза снылаланда сшьапқәә хтны!
Европа абжа, адгъыл абжа ҳархысит, мфамш,
Ихалшоз ала иааскәахгон ари амш!

Ари аиааира –
Былфәуп ишеибаку,
Ари аныхәә –
Заа ашлара иатәуп,
Ари агәырғәа –
Лағырз гәырғәарала итәуп,
Аиааира амш! Аиааира амш! Аиааира амш!

КАТИУША

*Ажәәқәә – М. Исаковски
Амузыка – М. Блантер*

Абар цәеи-ҳаи еицышәтит, ҳғәы зыткәаша,
Азиас анакә хылеит, имлашои,
Уи ахықә ахь дцәыртцит уа, Катиуша,
Иҳаракны дахьықәгылоу шәымбои!

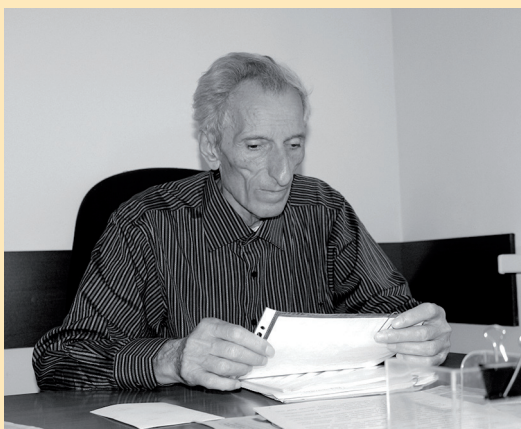
Дцәыртцит уа, лашәә гәыла-ңсыла
Ахьшьыцба иатцә, лыхаара изкны,
Иара иоуп дыззыкәоу гәыбылрала,
Зышәкәқәә таршәны илымоу итцәахны.

О, уи ашәә, аңхәызба иқәыңшу лашәә,
Амра шаша уацны унаскьала,
Ҳтәыла аҳәаахь убри арңыс гәымшәә
Абрантә Катиуша лысалам изга!

Дигәалашәәаит, ақыта зғаб, иңагьам,
Лашәә-гәахәә уанзагь иназап.
Ибла ахызааит уи ҳа ҳадгьыл гәакьа,
Ҳазбылуа – Катиуша илыхьчап.

Абар цәеи-ҳаи еицышәтит, ҳғәы зыткәаша,
Азиас анакә хылеит, имлашои,
Уи ахықә ахь дцәыртцит уа, Катиуша,
Иҳаракны дахьықәгылоу шәымбои!

АБИ АҘЕИ АҘСАДГЫЛ ЕИЦЫРЫХЪЧОН

Витали Амаршьан икалам икын иҗсадгьыл алахьынҗазы, изнысхьаз амҗа удам аныҗшыларазы, инаскьагоу аҗоурыхтә мҗа аҗааразы. Урҗ зегьы зейҗыҗамыз ала иҗәыригон, ихы-иҗсы игәы ирылхны. Дарбанзаалак арҗиафы ихатә мазара имоуп, аха иҗоуп зыда алитератураҗәкьа мҗио, уи ахаракыра аҗынза ихәно арҗиафҗәа, урҗ рааирагы рҗарагы шәарак аҗуп, ихьчалатәуп, иреичахалатәуп, ирыхзызаалатәуп,

дара рхатәкәа ажәа ишахзызаауа аиҗш.

Витали Амаршьан җазшьала дуам тынчшәа убон, аха мныҗҗала ибылуаз рҗиафын, уи ус шакәыз ифымҗакәа ирныҗшуеит, угәы иакьымсуа җәахәакгы уҗылазом. Уи алитератураҗы дааит ашьшьыхәа, сааит сшәымбазои хәа дмышәхәакәа. Иара иҗахәы еиҗархәеит инагзатәкьаны иара иаҗҗамҗакәа, урҗ апатриот ду игәы амҗа ишахылҗыз убаратәы, урҗ еилашуеит, ахьаа рныруеит иҗынчу аҗазшьа иахылҗызшәа иҗазам.

Ауамы аамыҗашәа инапы иҗихыз арҗиамҗакәа аҗсуа литература мазарак иазназгаз тынхакәоуп. Урҗ ирылоуп аҗхьамҗәа ахәшьара харак зырҗаз аҗоурыхтә роман «Аҗсха». Ари аҗҗамҗа жәларык рҗоурых фьыҗымҗала иҗҗау дакьа фьыҗкәоуп.

Витали Амаршьан инысымҗа унаныларгы, егырт зегьы иреипшым ауадафракәеи, акыр аинтерес зҗоу ахҗыскәеи урыхҗыгәлоит. Уи аҗҗазаара акыр иҗнашәахьаз, икыднакьахьаз, згәы җаҗнаехьаз рҗиафын. Урҗ зегьы илагзаны иҗкәын заҗә Беслан хәыҗгы иҗсадгьыл дахҗынҗаны данаатәа, мныҗҗала илсит ихьаакәа зегьы, акыр иҗееимҗарҗ далагазаргы, ифымҗакәа иҗхраазаргы, дхәырымжәар җамлеит урҗ рыҗхашьара ззымдыруз игәырмәкәа.

«Агәеисыбжь» ахьзын В. Амаршьан раҗхьатәи ишәкәы 1966 шықәсазы иҗыҗыз. Уи агәеисыбжь ааихымсыҗзакәа аҗхьам иахауан аҗыхәтәантәи имш аҗынзагы. Дҗеит Витали игәхьааигоз, дызфьыгәхәауаз, зыҗсадгьыл фьырхатарыла изыхьчаз иҗкәын заҗә Беслан лаша ишҗа, иара ишиҗазшьаз ихьаакәагы, игәҗыхәкәагы шигәыҗахәхәаз ашьшьыхәа фьымҗзакәа, уи дыздыруз, изааигәаз, ижәлар агәырмәа нарызныжьны.

Хатала дхалагыламзаргы, уи игәалашәара хәҗзаауеит наунагза ифымҗакәа рҗахәы рхәонаты.

Инна Ахашба

Витали Амаршьян

АПОЕТ ИБЖЬЫ

*Ааңын зңылаз насың имоуп,
Зшьапы нылашгаз ашьац.
Аха ҕынтэгъы насың имоуп –
Уи збарым хәа згәы мбжьажьац!..*

Б. Шьынқәба

Абар, иахья дырөгегьых, хаҕа-
цәа аибашьраан икәццышәаа ирб-
лыз, ныхатәартак иахзеипшыз
х-Аңсуатцааратә институт ахыбра
харак пшза ду ахыгылаз атыңи
х-Аңсуа драматә театри рыбжьара
апарк аҕы икәгылоу апоет ибаҕа
аҕапхья сааины сахьтәоу, гәаны-
ла сияцәажәоит, сыгәтыхақәа иас-
хәоит. Заҕа сеигәырғьоузеи дахь-
сықәшахату!.. Иара мыцхә бзиа
иибоз, дызлияаз, дагъззышәахәоз
ааңын гәазырхагаха дырөгегьых
иааит, ҕыц ашьац пшқарахза
иахьабалак еинылеит, ашәтқәа
гәылцит, ашәапыңьаң рыбҕы
иацәҕаҕараза ирықәхаит, ибы-
бышза ишәтит ацәатцлақәа, ахәа-
сатцлақәа... иахьабалак ацара-
қәа еибарчырчыруа ашәа рхәоит.
Сахьтәоу сҕапхьатцәҕья атынчра
иасимволу ахәыхәқәа кәбаҕәшәо
илеиҕеиуеит. Руакгы напрын, Апо-
ет ижәҕахыр инықәтәеит. Араҕа
ирацәаҕуп шьыжьи хәылбыҕеи

зхәыцқәа зманы иааиуа, урт реи-
хараҕык зынза изыкцәоуп, «рга-
рақәа» ирыниалоуп, ргәы рахатза,
иҕахәхәа ицәоуп – мшызха ирыз-
хауеит. Идырҕыхар хәа ишәо,
агәыразра, анасың рҕықәыхәхә,
ранацәа рыбжьы ныцдакны тынч-
тынч еицәажәоит. Дасу лысаби ди-
зыгәдууп. Сахьрыхәапшуа, – «Ан-
цәа иңышьоуп, Анцәа иңышьоуп!»,
– схәоит гәаныла, ҕыц аинылара
иаҕу аңсабарейпш, ҕыц саргы
сыңсы аталара иахьяҕу сзым-
батәбароуп... Ара ааигәазантә
амшын ахьарчбжьы ааҕуеит. Уи
ахьсахауа, насгы уажә сыбла
иабо аңшқацәа ранацәеи дарей
сахьрызхәыцуа, Апоет ижәҕахыр
икәтәоу ахәыхәгы сахьахәапшуа,
еимгеимцарак иаасгәалашәоит,
ажәабжьхәара иазҕазаз хатцак зны
исейхәахьаз притча хәычыкгы
(иара иахьинтәааигаз, иахьиахаз
сыздыруам). Абар, абас иҕоуп уи:

Амшын шьҕахьҕа ианынас-
кьои пхьаҕа ианааскьои здыруаз
псаатәк, иаагылазар ишыҕанатца-
лацыз еипш, амшын ахықәан
атра ахаит, аңшқақәа хнахит. Их-
нахыз раазара ишаҕыз амшын
ааскьеит, аңсаатә атра иатцәеит.
Егы иҕалаз уи акәзаап – аңсаатә
«время отлива и время прилива»

ацәеилагазаап. Ас арыцҳара иа-нақәшәа, ацшқацәа иреихабыз, ари рацҳьатәи схыхымтоуп, еиха сгәыбылра адуп, еикәсырхап ахәан, ац ибжъакны, амшын ихы-ланы иңыруа афьинанахеит. Такәы инаскьяхьан еицш, уи аца иаз-цааит: – «Ишубо еицш, уеитцбацәа ааныжъны, уеикәсырхарц узгоит... усзеикәырхар, иулшарызеи?». – «Сыңсы танатцы уааңсара схасыр-штүам», – ахәеит аңсаатә цшқа. – «Хәит, ари амацараз аума узеи-кәсырхо!» – ахәан, ац икылакыз ааунажыит изгоз ан. Уи амшын ина-лашәеит. Иара аахынхәын, амшын есааира изцатцәоз атрафьы иаан, ацацәа агәыбжъанытә аашьтнахын, убас ац икылакны, амшын ихыла-ны идәықәлеит. Ишнеиуаз уигьы иазцааит ус: – «Уеихабы сзеикә-мырхеит, уеитцбы ааныжъны, уара уңсы еикәсырхарц уаазгоит... ус-зеикәырхар, икаударызеи?». – «Сыңсы танатцы уааңсара схасыр-штүам...». – «Хәит, абри амацараз аума уаргы узаазго!» – ахәан, ац анааимнах, уигьы амшын ина-лашәеит. Иаахынхәын, дырщегьых атрафьы иааит. Зани зашыцәеи ахь-цаз ззымдыруаз, арахь есааира амшын зцатцәоз, абар-абар иа-гарц егызгымыз ацшқацәа реитцбы ан анаба сга хәа агьатцәыгьатцәра иалагеит. Иаргы уи акәын иззаа-уаз уеизгы, иаразнак хымаңсыма атра инхыслан, ацшқа афьитцакны амшын иахыңраарц идәықәлеит.

Ишнеиуаз, цаса егьырт ишразцааз еицш, усзеикәырхар уаңхьяка иулшарызеи хәа аригы иазцааит ан. – «Хәаңхьяка сахьнауго сыңра сцаңоит, уара уеицш ацшқацәа хысхуеит, урт саазоит, хажәла сырз-уам, еихасхәуеит, цхьяка ифьиартә анарха астоит. Уи инаңыданы, хәаңсаатә бызшәа сырзуам, хдоу-ха ласырқәуам!» – ахәеит. Абри акәын Ан зыргәақуазгы, иахаз атак уафьы ишимбац иеигәыргьеит, амч цыда аланатцеит, амшын дузза иахыңрааны, иаулакгы, дгьыл цшзarak афьы инеит. Уака цьанатуп ухәартә тынчран, инанагаз ацшқа аазартә атагылазаашья бзиа ахы ианатейт. Иаргы андуха, изаазаз ан акәал инықәланы ахшара аазо, ифьео, еизхәуа афьинанахеит...

«Харт аңсуаагы абас арыцҳа-рақәа акырынтә хрықәшәахьейт», – бжык аасахәуеит абри аамта-зы, Баграт лаша ибжъакәушәа, – «амшын анжәылои ианхьатцуеи» хцәеилаганы, акырынтә азыхәашь хәцалахьейт, аха Анцәа хазшаз ибзоурала, ианакәызаалак иңсеи-кәырхагоу атцеицәа зхылцуа, иагь-хзызаазо Анацәа каиматқәа хәаңсы иаңшәмахоит – хбызшәа, хдоуха ршыуам. Аринахысгы ус хцала-роуп. Мап анакәха, хазтахым, бцъар тмырқьазакәа, адунеи ханырхуеит!..»

Акәа, апрель 17, 2015

Инна Ахашба

АХЫСБЖЬҚӘА ИРЫЛӘУА АЦӘАХӘАҚӘА

Гәырәеи-хәааи зцыз аибашьра иннажьыз агәырәәқәа аамта цацыпхьаза акино-сахьақәа реипш арахь иааскьоит. Урт урылазуеит ухаҫагы, агәалашәарақәа хаҫсахьа-кәоушәа уапхьа иаацәырцуеит, аҫыәеипш уаашьтырҫаауеит.

Ахәрақәа... ашәахсҫақәа... алабжыш идырҫыцуеит агәалашәарақәа. Ацәахәақәа цхара руеит, узхьргоит зынзагы уцарц ахьутахым, агәхаштра уахьазхьаауа амәала унаскьаргоит, еихаракгы цәыббра мза гәырәеи-гәырҫеи ахьеилазәоу атып ахь.

Зәаартра сцәымгу сархив сналалахуеит дырәегьх. Ускантәи аамта, аччабжь анықә-баз, агәыграқәа рдунеи еишьыл уналаргалоит. Схынхәыр шыстахугы снаскьоит агәахьы. Уантәи иаазгаз цәахәақәак шәыдызгалоит. Урт рахьтә икьыпхьу ыкоуп, икьыпхьым ыкоуп. Апхьаәцәа хәыцқәа рашта сынташыларц сьзбеит.

ИЗДЫРУЕИТ, СЫҫЗОМ

Шәынтә исеихсны сыршьеит,
Амцабз лакьто исыкәшахьеит.
Апша сыццышә агахьеит,
Шәынтә агәытәкьа сықәхахьеит.
Ахра-ҫкьара саҫкьахьеит,
Асыңса сьжәлан сатәахьеит,
Ацәкәырҫ кьдкьа сагахьеит,
Амшын атдан сахәәхьеит.

Сгәыраз сымәақәа акхьеит,
Хьацшырҫа хәа сьмамкәа,
Шәынтә ауаз ашәа схәахьеит,
Тәымцас сьқан стәымымкәа.
Сыхьз еицакны ирхәахьеит,
Шәынтә иңсахуп сьжәлагы,
Сьбла тьхны снатәахьеит,
Иахьыргахьеит сьжәларгы.
Шәынтә саархәахьеит, сыртихьеит,
«Ахшыә дукәа» рхәыцраҫгы,
Сгәатца ахьызатә ташәахьеит,
ҫашьа амоузо сыхәрагы,
Шәынтә сьмцарсны сыргахьеит.
Шәынтәгы сьмца еихәлацәахьеит,
Шәынтә са сзыхькәа табахьеит.
Шәынтәгы сгәыҫра еикәацәахьеит...
Аха издыруеит сынтәазом,
Сьдгыл иазшаз иакәшәахьеит.
Ацәҫахьыцфы деикәшәазом,
Уи хазшазгы диқәшәихьеит.
Шәынтә сыршьыргы сҫахазом,
Сьдгыл сахьчоит хшаратцас,
Аңсра ееигы сацәшәазом,
Сьдгыл сыцуп шанатцас!

1992 ш.

Асахьақәа – Камила Аршгьха

АН ЛЫБЖЫ

Згэыгракэа ирөыжэыз ахатца дгэатеиуан,
Ихьаакэа рымцэыжэоа – ииартэе дышьтан.
Ахызатэакэа игэартахьаз амфала дниуан,
Ахатца ипсымтазгы ус еипш ихэтан.
Псыкэтцала идгьыл ихьчон, уи дзыхшараз,
Ан лытэаабжь иахтнупцо еиоушома уцсы.
Илымха итаоухьаз уи ацшқа дангараз
Игарашэа ааоуан иахыоуазшэа Ацсны.
Адгьыл итцууоит, ибоит уи дышьтнахырц
Ашьхақэа рыкэцэахь хыхь дхаракуа.
Нас дыхэрашэан, ихэыз дыфенахырц,
Имфа данысуеит икэахь дыцшуа.
Ашэаць наивкьоит ахымтақэа ирыцны,
Ан лыбжыы гэыфекаага ақыта иахьзоит:
– Хашта ашэи тазхэада фыцны,
Сычкэын, иудыруаз уцсадгьыл еикэхоит –
Згэыгракэа ирөыжэыз ахатца иуазыруаз
Иан лыбжыы нкэыоуан, итазкуаз ицсы:
– Уцсадгьыл еикэхеит, нан, сычкэын иудыруаз –
Гарашэан, Ан лыбжыы ахыоуан Ацсны!

18. 09. 2017 ш.

АНДУ ЛАЗЭЗАЦЭ ДЕИҚӘЛЫРХОН

Амфа ҳақәлон даеазныкгы,
Харгы иахзымдыруа ҳахьцоз.
Ахымца иҳажэырцоз еазныкгы,
Дарбан, сеидру, иафашэоз.
Хцыыба итаҳтон акэалап хэыч,
Хацсы аеикэаршэ изтазоз.
Иахцэеитцалон амацэаз хэыч,
Аға ихы цаҳэцаҳэ зташэоз.
Амыткэма аҳэаха ан илмоуа,
Аншьан ныжьны уи дхэхьзон.
Амцэыжэоақэа цасхэа ироууа,
Аҳаирплан агьежь канацсон.
Лычкэын иакэзам уажэ илхьаау,
Анышэ далтеит уи жэацы.
Лмата дтэыуон, – сан дабакоу? –
Убрыгь дылхэыцуамызт уажэы,
Иан дбылхьан лхэычы дылгэытцак,
Лата итазхьан урт рыцсы.
Алахэа рыцсы нафытцак,
Икыруа иахыпраахьан Ацсны.
Ацаа халан, ахьта абаказ,
Хагэқэа итааз хаҳэахьан,
Дылгэытцалкуан ан дахьгэакуаз,
Лыцсы лмацеие инхэахьан.
Иааҳакэыршан ахқэа ткэацуан,
Адгьыл ныцжэа ишьтанатон.
Аншьан ныжьны, ан дапыртцуан,
Инхаз лазэзатэ деикэлырхон.

1993 ш.

ИҤАХАЗ АИБАШЬҦЫ ИАХЬ

Асаркьал еипш «Шәнеибац» ааѡуан,
Ахызатѡкѡа атцх дрысуан.
Цѡруал мза асытѡхѡа аѡуан,
Амца-еыжѡла жѡѡан иакьысуан,
Арбагь фьызтуаз лакѡк ахѡозшѡа,
Уазьызырѡуан уаха ишцѡууаз.
Агѡыгракѡа рымѡа еикѡшѡозшѡа,
Учѡа цыршѡон атцх зроууаз.
Уцсадгьылафѡ уцсырта ахьыкѡаз,
Иааира мшызшѡа иудукьылон.
Узыхзызауаз еиха иузыкѡаз,
Рыцсы ацамтаз иугѡыдукьылон.
Сашьа гѡымшѡа, сыхьчаѡ сгѡакьа,
Цсыкѡтца иузысхѡашаз сцѡынхама,
Зышьха ицыршѡаз зцѡѡа цагьа,
Ахызатѡкѡа ирымтахѡхама.
Снапсыргѡытца зыцс иаѡыпу
Уѡамѡа зыхь цкьа сафѡыхѡама,
Ахызатѡкѡа рымѡа ушыкѡу
Уѡамѡа хѡшѡыцк еипш исыхѡама...
Сыцсы злеикѡхаз, уцсы ахтнми,
Исзымшѡаз гѡнахак сацаны.
Хѡцсадгьылаз ихаѡу акьими
Са сьмизаргь схѡцаны.

2018 ш.

АРИ АДГЬЫЛ

Ари адгьыл ахь уназго,
Узну амѡа шьаркѡастѡуп.
Ари адгьыл доуха еилазго
Шѡипцхьыз аѡхѡа дыѡхѡатѡуп.
Ахра маѡа адгьыл иамѡу,
Шьарѡаш цьыцьла еибаркуп.
Хѡцеира, ахра шьантца иажѡлоу,
Биракс рыламыс ркуп.
Амца иалтца, акѡиц даѡызоуп,
Амца иалху агѡы изтѡуп.
Ацсуа иуаѡра ицьизоуп,
Шьантца мцала еилартѡуп.
Иацырхаѡу, ара дымироуп,
Жѡларык рышѡи дѡанахѡап.
Ацсуа ныха шьхеибаркьыроуп,
Хѡзцаныхѡо дархѡѡацѡап.
Хѡзшаз илацш хьзырхами,
Хѡмчкѡа ирыцызтцѡ лыцхоуп.
Ацсны иашьѡноу цсыуа ашѡами
Ацсни ацсуеи ирбаѡоуп.
Изгѡагьрыда, Анцѡа итѡыла,
Амрахѡагала ихьырѡу.
Анцѡа ихѡамтѡу Ацсынтѡыла,
Анцѡа имчала ихьѡу.
Рымшра уцзааит ихьзырхѡаган,
Зшьала удгьылкѡа зкѡабаз,
Адунеи ду ухьз азнаган,
Ацсынтѡыла еикѡзырхаз.

1993 ш.

Борис Гэыргэылиа

АРДЭЫНА

Ажаабжь

– Ацсы уцсхааит ари зшыз! – цкэынцэақэак Ардон ифнацхьа адэафь ардэынак ргэы иалырсны иахэацшуа игылан. Оумак цуамызт ацсабара ианыуаз уи агэеисра еикэтэеижьтеи. Ацсцха алан.

– Рыцха, агэытцэкья иакэшэазаап, – ацкэынцэа руазэк ардэына зкыз ифыза иааимихын, ашьа злыжжуаз агэы иакэыз ацысхэ жэпа дналацэхеит.

– Измаанхарызеишь абри ашьапы иахоу?

– Ахы ахьцо-иахьяауа хэа акы сзеилкаауам. – Ардэына неимцарк-аимцаркуан.

– Изакэызеи, уара, ас шэгэы фызкааз? – ацкэынцэа даарыдгылт Ардон.

– Ари умбо! – ардэына ахэда хэыц хьашьшь Ардон иахь инадырххеит. Ардон мацэазтас ардэына аргъашьяп ицырцыруа иахаз аниба, афымца исызшэа днеилууаа дцеит. Илабжышкэа хаддылома ухэартэ афынза акы игэы иналакьякьеит. Иудырыртэ ипшшэахэгы ааицсахит.

Ацкэынцэа неифацшы-ааифацшит.

Ардон ари ардэына ацстазаара атэы игэалазыршэоз ашыкэс фыц афынтэи ахтысқэа илацш ицашэон...

– Ёырба, Ацта Ашыкэс фыц быдиныхэалоит! – абри ардэына цырпыруа, ахышэц зыхьныхэхэы изфаз ашэшь шытцэра дук иалартэан, Ёырба лаб ифны ацхья даатгылеит Ардон.

Ёырба лгэы нтгэыргьяаит, амала, ацаацэа зегы ишрахауаз ацкэын, лықэла идныхэалара ахьеитеихэаз аацхалшьеит. Аха ари ацсыуа қьабзуп, Ашыкэс фыц азтэи дныхэаларатэ телеграммак иафызоуп, иахья ирымбеит лгэахэын, лэатцамырхакэа Ардон днеицыххылеит.

– Ёаанбзиала шэнеиааит! Ицабуп! Хатала, уара уахьяацсаз, идуззан ицабуп!

Ардэынеи ашэшьи ааимылхит.

Лашьцэа аадэылтын, Ардон ацсшэа иахэан, ишимуаз, афныка днаргеит.

Есышықэса шэгэыргьо, шэыхэмаруа, хьяа-баа шэымамкэа цшзала шэнеилааит, сбабараа! – Ёырба лабгы днарыкэныхэо, афар цэыцақэак нарыцижэит.

Ғырба акәасқяхь дынхалейт. Луадағы данней, уағы симбозаайт лгәахәын, днаңшы-ааңшит. Ардәына ашәшь изладғахәалаз ацаха ааңыртланы, ахата агәы ллымха инадылкылт. Лара леиңш иаргыы агәы қақықақыуан.

«Сара Аңта Ашықас ғыц сыдиныхәалейт, аха уара, уара угәы атра итаз-мыргылоузеи, ұым, узеигәыргыоузеи? Издыруада ушәозар? Усцәымшәан».

Дхәыцуейт, дгәыргыоит лара.

Ардәына аблейқәатқәақәа нтылгәзаайт. Урт Аңта ибла гәкы еиқәатқәақәа рхылбаалоит. Еиңхылшьшыаауа амцәыжәоақәа Аңта имахәар гәгәақәа еиңхылшьшыаауашәа лдырбоит. Даахан, агәы лгәы инадылцоит. Ргәеи-срақәа ааиныоит. Уи уажә Ардон игәыштца тбаа леагәытцахәхәан дгылазшәа аалыңхәазейт...

Ардәына лзаазтиз ицәа ахылбоит...

Ардәына ахата акәзар, изықәшәараны икоу хәа акы адыруа икам. Затца ауақытәыоаса инапағы имнеирыз, харантә ицәаара абаргыы, ишәон, иңыштца иқәлазомызт, уажәы, аңхәызба дахзызаауа икны ауада дыоагылоуп. Ашәшь хышәтк инахыкәласыр, ардәрцәа шақа шыацмеи хы цахәцахәи ашәтарцоз, уажә уңшишь, арңыс иахәантәарак ахатқы камыршәуа, ирацәаххыроу хышәтла ихыбу ашәшь шытцәра ду, иага узыфозаргыы иф, ихәошәа, иалаиртәейт.

Иара шәоит уеизгыы, агәы иагом. Амала, аңсаңта азыкыашыуам, агәы иахәашаз акы гәанатейт: Изыртазгыы, илзаазтизгыы, имоапызгазгыы гәыргыоит, иаргыы хәтыр ақәыртцоит, бзиа ирбоит. Изыднагалаз ауаа иареиңш иқыиазаап, иара ақызцәеи иареи реиңш даргыы хәтыр еиқәыртцоит...

Иага ус иказаргыы, абыржә изгәыдырғәгәала изку иааулышытыр, ақыз-

цәа рахь идәықәылтцар шақа иаҭаху-
зеи!

Ихәыңызыпуеит. Ари аңхәызба
қиа илымпытыцны изцозар, акы ил-
цәыңхашьо хәа иҕам...

...Ғырба Ардон днечиғаңшын, ардәы-
на агәҭакы еилылкаазшәа ҕаалтит:

– Умшәан, рыцха, уара аҕызареи аб-
зиабареи урыцхаражәхәаѿуп. Уара уҕы-
за аҭакра, аҭымтшәара аҭацалара ақә-
нагазом. Уца, умцәыжәѿақәа еитцыхны
уалал аңсабара!

Ардәына арҕа шыапы мацәазцас
акы цырцыруа инахалцеит, Аңҭеи ла-
реи реизгәыкра агәаларшәагаас шыанан
иалҭазшәа...

Ауада дындәылтцын, акәасқьа абарца даақә-
гылт. Лнапсыргәытца инықәлырцрааит.

Аңҭеи Ғырбеи рыгәқәа рымаза аңсаа зегьы
иранахәарц иццакуазшәа, ахақәитра анаиоу, икәлаауа ахауа цқьа ина-
лашьқьрит.

«Уца, усзаазҭиз уизца, сгәы амаза уацхаражәхәаѿыз, иара игәы амаза
еилыскааит, еилыскаа», – лхәозшәа, ажәѿан иалкәкәа илеиуаз ардәына да-
зыңшуа дгылан Ғырба лылаңш иацәызаанза...

– Ардон, иухъзеи, уара, удунеихаан ардәынак умшьзацшәа уқалеитеи?!
Ас убахьоу?

– Хәарас иаҭахузеи, ари акы иазхәоуп! – ажәақәа ааиларцсеит Ардон
дзыдгылаз ақкәынцәа.

Ардон игәалашәара амцәыжәѿа ласқәа рҕеинеикәарыңсан, инарцауланы
даақәыңсычхаит.

Ари анықала ашықәсан итцысит Аңынңытәылатә еибашьра Ду. Аңҭеи
Ғырбеи рынасың азбеит, иаратәала, уи аамҭа гәымбыл. Хацарыла иңсад-
гыл ихы ақәитцеит Аңҭа. Ари ардәына иахьауажәраанза иахәозар акәхарын
урт рыбзиабара, ргәеисра амазақәа ашәаны. Ус анакәха, урт рыбзиабара
аңсы ҭан иахьанза!..

Абриоуп Ардонгы дзырқәыңсычхаз, аха уи иалырдыраауаз арт ақкәын-
цәа.

Заира Тҗаицкә

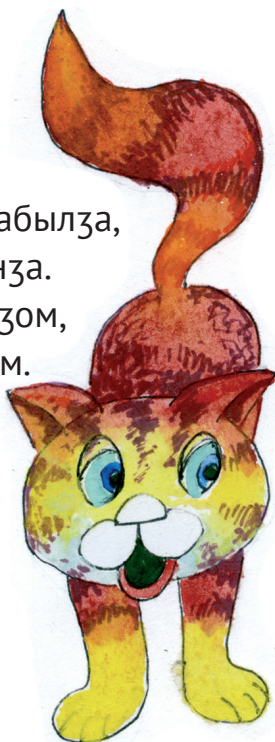
АХАМҖА

Анна гәыраз,
Анна гәы-пшқа,
Шыжь иҗылхыз
Абар, лышәтқәа,
Илыма, илыма
Сышқа дааит:
– Сан, ба бзыхәан
Исыпшааит!..
Ашәтқәа хамтан,
Са сгәы пшааит...

***

Цгәык сымоуп, ихәымбабылза,
Абла хәыцқәа грацкәынза.
Ахәынапқәа ирыцәшәазом,
Аха ишәарыцогь убазом.

***

Сан исалхәеит: «Шьта бәагыл,
Афымсаг ииашаны иаанкыл!»
Ашта сықәуп, са сыпссоит,
Атла рымахәгы аеаршәшәоит.
Ацар ракәзар: «Чит-чыр-ррит».
Анна лышқа иәеибарпшит.
– Азғаб хәычы цқәа бымшәзац,
Ацссашьагы бымцазац.
Ацкыс еиғьуп – бшәахәала,
Ашәа ссирқәа хзапцала.
Хара бхәипшхар, бшәахәәәоит,
Еснагы ақырра бгәапхоит.

***

Сара смацзам, хца рҗы стәоуп,
Сөызцәа, сықәлацәа рацәоуп.
Амаҗарқәа зегь бзиа избоит,
Аха ахасабраҗ сеилахәоит.
Сырцаәгы зны-зынла слырәхәоит,
Хәбақәа ансоа бзиа избоит.

АХӘЫС

Ахкаара иҗаркзаап ахәыс,
Аңш азнаргеит уи фатәыс.
Аха иахьгылоу иҗаауеит,
Ан гәхьяаган иңсуеит.

АКӘЦЫШЬ

***

Са сымшынуп,
сыцәкәырдоуп,
Дгыли-жәфани
ңсыс исхоуп.
Сышҗа азиасқәа
ццакуеит,
Ихәашьызаргь
исзауеит.
Исынҗьо-исныруа
рацәазоуп,
Сдура сьчхара
иҗазоуп.

Икәымпылуп,
ихәычзоуп,
Ахәы ақәуп,
Аңышә мсоуп.
Ахы шьтыхны
иубазом,
Азхара крьфа
җалазом.
Ахәы агхар:
«җиу-җиу-җиу»,
Иазыҗрысуеит
уаҗа арцу.
Шьыжьы ыҗам,
хәылбыҗеҗа,
Кәчышьуп иқәу
амзырҗа.

АҖСШӘА

Схәыцаахыс
аңсшәа саҗауеит,
Зыхьшәа
ашьтыбжь гауеит.
Иарала схәыцуеит,
сшәахәоит,
Сыңхызқәагьы
сбызшәала избоит.

АКАХУА

Сара исхасцеит
сан лкасы,
Фатәы хаак
җастап лассы.
Аха акаҳуеи
сарей хмааибит,
Исыцәхыҗдын,
снапы збит.

АМРА

Зегы-зегь җыцбарах избоит:
 Еснагь ахэмарра сгәаҗхоит.
 Амра сыхәаҗшны иччоит,
 Ихәлар иаразнак аеазоит,
 Аха ашамтаз аеахыгза,
 Саҗхья иҗыхоит, иразза!

***

Са сахызоуп са сыҗсадгьыл,
 Сыҗсны – уда исызшазом.
 Усыхьчароуп сыҗсы удкыл,
 Җынчрак – уман избазом.

АШӘТҚӘА

Ашәтқәа еиҗалхаит сан иацы,
 Сөызагь дааит илбарцы.
 Җашта-хгәара шәтыла ихкьоуп,
 Срылаккысзом – рыҗсы җоуп.

***

Амра схьысит игәыкза,
 Исахәытхәытүеит уи маза:
 «Амш быстөит, илашаза,
 Бымҗшын, бусқәа бөырхыгза!»

Сара сгәырғоит, сызтәазом,
 Усгы сусқәа нтәазом.
 Амра сныжыны ицазом,
 Уи җашәаанза ихәлазом.

Абар, сымџа, ишшәырза,
 Гәыҗрак сыҗхьоит хараза.
 Сашәа узыскуеит ихааза –
 Сыҗсадгьыл, указ, уҗшзаза!

АШЫҚӘС ЗЫМТӘА

Уатәы шысхәоз,
 Иахья ааит.
 Срыхьзоит шысхәоз,
 Сусқәа сияаит.
 Сгәы зхымлоз
 Абар, истааит,
 Мышк сызхьымзоз,
 Иахьца сдырбааит.
 Астәкья ццакышья
 Җалахьоу...
 Ашықәс тәаны
 Ишәбахьоу?!

АКЭАТА ХЭЫЦЫ – АМРИ

Алакэ

Даара уафы игэы иахэартэ, ицсы инаршьартэ иҕан ақалақы антыц. Цхынран. Ачартақэа џежьхахьан. Ицээз аҕа ҕаҕақэан еиқэырцахьан. Ашьапоуқэа инықэ-гылан илеиџеиуа адэиатцэа иқэын аист. Уи Египет бызшэалагы ицэажэон. Уи ан ианарцеит. Амхурстақэеи адэқэеи рнаџс бнаран. Абнаҕы иҕан азиа цаулақэа еитцэҕаҕараза. Урт инарылган иҕан анхара, иахьахэлаанза амра ақэцеиуа. Акэ-ша-мыкэша ақаскьын жэпа ықэиаан иҕан.

Ақаскьынџа ажэпараҕы кэтаҕыла иҕэыз аҕраҕы ихтэалан акэата. Ихтэа-леижьҕеи акраатцуан. Агэгы акыр иақэҕыҕхьан. Афызцэа шамахамзар инеины ирбомызт. Уи атыц иакэыршан иҕаз, ажра иҕаз азы изсо иҕан.

Атыхэтэан, акэата иатцаз акэтаҕықэа рцэақэа ччо иалагеит. Уантэи рыхқэа ты-рыхэҕэан еибархьырсууан акэчарақэа.

– Шэеиха, шэеиха! – ахэеит акэата. Даргы еиханы акэтаҕыцэақэа рылцра иаҕын. Ианрылцлак иаанацшы-аацшуан.

– Адунеи шаҕа иҕбааузеи! – рхэеит акэата хэыцқэа.

– Шэара шэҕы иаанагома адунеи ара инцэоит хэа, – ахэеит ран. – Уи тыхэаццэара амазам. Зегы шэыҕоума? – иџагылан инарылацшит уи. – Мап, шэыҕазам. Зегы иреихау акэтаҕы шеибгоу иҕоуп. Аиашазы, сҕы агацэҕьеит. Иар-гы еиҕаныхтэалеит.

– Уусқэа шпаҕоу? – ицааит иажэхьаз акэата нарыдгылан.

– Аеа кэтаҕык нхеит, – ахэеит уи, – абра садтэалоуп, аха аеарцысуам. Егырт урыхэацши, иссирқэоуп! Раб даара иеипшуп. Уи ахамацаҕы ааины зныкгы самбеит.

– Акэтаҕы сахэарцши, – ахэеит ақэра змаз акэата. – Ари кэакэышь кэтаҕызар ҕалоит. Саргы зны ус сыхьхьан. Игэылтыз акэакэышь хэыцқэа рхылацшра даара исцэуадаџхеит. Ма азы ишпацэшэо. Егьазундаз исызтацаломызт. Цқыа сахэарцши ари акэтаҕы. Ари кэакэышь кэтаҕып. Наҕ иныжьны бца, ихыцыз акэата хэыцқэа азсашьа дыртцала.

– Макьана аеа цытрак саацшуеит, – ахэеит егы акэата. – Убриаҕара цуеит сыпшуижьҕеи, аеа цытрак сзымпшуа иҕалазеи!

– Ишыбтаху... – ахэан ицеит ақэра змаз акэата.

Атыхэтэан акэтаҕы ацчара иалагеит. Ус иаагэылцит ицшрадаз, даара иҕэазыз акэата тыцха.

– Ишаҕароузеи ари! – ахэеит акэата. – Егырт зынза иреипшзам! Ари кэакэышь кэтаҕызар ҕалап излытыз. Икэакэышьзаргы азы иҕасцалоит, мчыла уахь иҕа-сыжьуазаргы.

Адырџаечены амш даара ибзиахеит. Амра каххаа ицхеит. Акэата, ихнахыз ацрыцса ишнеиуаз, машэырны азы зҕаз ажра иҕахаит.

Шэааласны арахь шэааи! – акэата хэыцқэа рахь абжы аргеит акэата ду. Акэата хэыцқэа азы рыеҕарыцсеит. Ицшрадаз акэата хцэышаагы урт ирыцтахомызт.

– Ари шпакәакәышыу, – ахәеит акәата хәыцкәа ран. – Ма ишцәзсо! Убла цкәа ихтны уахәапшыр, ускәкгы ицшрадам. Зегы сара шәсышътал, ацсаатәкәа рзеипш штахы хцойт. Сааигәара шәыказ, акы ашыапы шәатцахоит. Насгы, ацыгәкәа шәеырцәышәыхчала!

Ацсаатә раштафы абжьеилацса ухы цнахуан.

– Абни акрызхыцуа акәата шәеихырхәа. Уи иалкаан ҳафыр зкәу кәатоуп. Ижәбома, ашыапы ацаха кәцшь ахоуп. Уи ауаа роуп иказцаз. Иалардырырц, – ахәеит акәата еитцбацәа ран.

Акәата хәыцкәа ус егыкарцеит.

– Ари закә мриузеи ирыцу! – ахәеит акәатакәа руакы.

Абас ахәан, инадыххылан иахыкәласуа иалагеит.

– Шәакәыт нак! – ахәеит арт акәатакәа ран. – Уи цәгыара шәызнауеит.

– Иара шакароу, шака игмыгу умбазо, – ахәеит рацкәа ицкәаз акәата. – Ахы душәа иабо иалагаанза инкылатәуп.

– Ахшара бзиа умоуп, – ахәеит зшыапы ацаха кәцшь ахаз, – абниак иалымцит, аха еигьутәыр алшоит.

– Уи макьана ицшрадоуп, аха даара аказшыа бзиа змоу, агәыцкәа зызтоу ахоуп, – ахәеит акәата цшрада ан, – ибзиангы изсоит. Зегы иреигьынгы ухәар калоит. Сеигәыгуеит уи еизҳацыцкәаза ацшра еигьхоит хәа. Акәтагь афныцка инхацәеит. Сгәы иаанагоит, уи еизҳар, иара иагу иара иариашоит хәа.

Ацсаатә раштафы иаразнак зегы еишьцылт. Аха акәата хәычы цшрада зегы ахыкәласуан, акәатакәаггы акәыткәаггы.

– Ари мыцхәы идууп! – рхәон зегы.

Арбагьгы аеырбабан, аикакәа ршыа рылцхо, акәата хәычы инадыххылт. Даара игәаан икаркаруан. Акәата хәычы ахы ахягара аздыруамызт. Убаскәк изыччархәузеи, ацсаатә раштафы еизаны иказ зегы ахыччо.

Абас имфасит рацхятәи амш. Уинахыс еихагы еицәахеит. Иахьнеилак зегы ицхарцон.

– Ма ацгәы уагар, уара ацәыршәага! – рхәон иашьцәеи иахәшьцәеи.

– Сыблакәа уахырымбо цыара укандаз! – лхәон ан.

Акәатакәеи акәыткәеи иқәдыргыломызт. Ацсаатә рхәы рызтоз ацхәызба лшыапы иахарцаны илыршәуан.

Акәата хәычы уаха иазымычхаит. Ашта иакәыршаз агәара аеахрыфрны нак аеҗанажыт. Ахы ахынахазгы идәықәлеит. Иахь-

цозгы аздыруамызт. Ишыѡуаз мацара ицон, абна кэатакэа ахьамаз абаарраѡы инеиаанза. Икарахан, ирыцхэхэха ауха шаанза убра итэан.

Ашьыжь абна кэатакэа ирбеит.

– Уара узустада? – иццааит урт.

Акэата хэычы иааѡымтцзакэа иреихырхэон, ипхарымтцарц.

– Уара даара уцэыршэагоуп! – рхэеит абынкэатакэа. – Аха уи хара хус алам. Амала ухы хара иахгэоурпцхарц уаламган.

ѡымш убра абаарраѡы ипхьон акэата хэычы. Адырхаѡены уахь инеит абна кэатакэа ѡба. Рацэак тцуамызт урт акэатагькэа иаалцижыѡеи.

– Уаазырѡи, аѡыза! – рхэеит урт. – Уара убасѡак уцэыршэагоуп, аха хара хгэы уахэоит. Хара хпырны хэхьцо ухэцарц утахзами? Рацэак ихарамкэа абри аѡыза абаарра ыѡоуп. Убра тыцс ирымоуп акэата арцынакэа. Ургэапцхаргы уздырам.

Убри аамтазы ахысбжыкэа геит. Абын кэатакэа рыѡбагы рыгэкэа тцыблаа уа инхеит. Азы ашьа ѡыхшылеит. Дырѡегьых игеит ахысыбжыкэа. Адрухэа ахаиаара иѡылпдрааит бын кэата гэартак. Ахысыбжыкэа ааѡымтцзакэа игон. Ашэарыцаѡцэа абаарра иакэшеит. Абаарра илцо илан ашэарыца лакэа. Акэата хэычы, агэы тьканы, амтэыжэѡа иѡахеит, ахы ытцанакырц. Убри иахьзаанза апхьатэѡкыа иабеит ашэарыца ла, абз тхэаны, аблакэа тытцны ицо. Акэата хэычы иазааигэахеит. Асаса ѡеихнахэеит, ахапццкэа аарпшуа. Акэата хэычы инаѡѡы-ааѡѡын инадьканы ицеит.

– Анцэа ицьшьоуп! – апсы ааит акэата хэычы.

– Убасѡак сцэыршэагоуп, алатцэѡкыа схэынганашьеит...

Ахэылпказы ахысра иаѡэйтцит. Аха акэата хэычы уинахысгы акраамта аѡемиртысзакэа, апсы заны итэан. Пытрак ашьтахь игэагьны игылт, ишзахэозгы идэыкэлеит. Апша гэгэа асуан, ишатахыз иашьтуамызт.

Ихэлахьан уи ақэацэ аьынза ианыназа. Ақэацэ аѡы атакэажэ дынхон. Уи илыман цгэыки кэтыки. Ацгэы уи «сыцкэын хэычы» хэа дашьтан. Акэты еснагь ицон. Ашьтахь иртааз акэата хэычы зегьы игэартеит. Акэты акаркарра иалагеит, ацгэы – акыиура.

– Иѡалазеи уа? – дццааит атакэажэ. Иагьылбеит акэата хэычы. Лыблакэа иахьрыгыз аьынтэ, уи акэата псыла дук еипш илнарбеит.

– Уи насыпуп! – лхэеит атакэажэ. – Уажэшьта сара исымоуп акэатакэатагькэа, акэата арбагьымзар.

Аамта цеит, аха акэата хэычы акэатагькэа акгы амцеит. Аѡны ахра руан ацгэи акэти. Урт адунеи иабжан рхы рбон. Акэата хэычы уи азы агэыѡбара аман.

– Уара акэатагь узцоу? – акэата хэычы иазццааит акэты.

– Мап!

– Ус акэзар, убз аатакы!

Акэата хэычы акэакь икѡаѡыѡын. Иаалырькьан уи иагэалашэеит ахауа цкыа, амра, насгы даара иатаххеит изсарц. Ари атэы ахэеит акэты ахь.

– Иухъзеи уара?! – иццааит уи, – амш го уахьтэоу ухы иабалак ташэоит.

– Азсара еигьу акгы ыѡам, – ахэеит акэата хэычы. – Еихаразак хзаарѡэрыла аѡатцара!

– Уи бзиарас иалоузеи! – ахэеит акэты.

– Уара зынза ухшыѡ цеит. Ацгәы уазтааи, уи зеггы ҳаиха икәышуп, азса-реи ахзааркәрылареи иагәапхоу, иагәампхоу. Улазтаа ҳтакәажә. Уи леиха икәышу дыказам. Уара угәы излаанаго ала, убриггы дазхьеит азсара, хзааркәрыла акатцара?

– Уара сара сузеилкаауам, – ахәеит акәата хәычы.

– Излоухәо ала, уара ҳапшәмеи ацгәи ратцкыс укәышуп, сара уа сыказ аха. Уи атцкыс, иаххылапшу уиеихырхәа, иааузыкеитцаз зеггы азы! Ара урыдыркылт, умаршәа ркит, акрыузцозар иудартә икарцеит. Аха уара ухы тацәуп. Уацәажәараггы иапсам. Ихатца, уара узы абзиара стахуп азы ауп сызуабжьо. Ус картцоит еснагь афызцәа бзиақәа.

– Сгәы иаанагоит схахынахо сцар еигьуп хәа! – ахәеит акәата хәычы.

– Амѡа бзиа! – ахәеит акәты.

Акәата хәычы иагьцатцәкьеит. Уи зсон, хзааркәрыла канатцон. Аха, еснагь еипш, иатәарбомызт абаскак иахьыпшрадаз, ихтны абла итархәон.

Иааит тагалан. Атцлақәа рыбгькәа ѡежьхеит. Икапсо иалагеит. Урт икьо иаман идәықәын апша. Ажәѡан афы убас ихьтахеит, апца злачкәа ирыцрыцуан акырцх, асы. Алахәа, аанда иахьықәтәаз, ахьта иакны икыруан. Акәата хәычы атагылаза-ашьақәа еицәахеит.

Зны, хәылпазык, амра убас ипшзаны ианташәоз, ачыкьра жәпарақәа ирылц-раан иаахалт псаатә ссиркәак. Акәата хәычы арт иреипшыз псаатә амбацызт. Икәашкәашза, рыхәдақәа тхәа. Урт зылахәақәан. Акы иаршәазшәа икан рыбжькәа. Рымтәыйжәѡа дукәа мѡанцо, еиха-еиха рөыхараркуан. Аратәи адәыхьшәашәақәа ныжьны, атәыла пхарақәа рахь ицон.

Акәата хәычы азы иахьтаз, агыргын еипш иаатагьежьит. Убасггы абжы тнацеит, иара ахатаггы ацәшәеит. Апсаатә ссиркәа аблақәа ирыхгылан, иреилахауан. Урт уаха иамбо ианца, иара ахы заанаркәрылт, иаразнак иѡахан еицазаанаркәрылт. Акәата хәычы иаздыруамызт урт закәы псаатәқәаз, ипырны иахьцозггы. Аха убаскак иагәапхеит, ус акы агәампхеижьеи акраатцуан.

Урт рыпшзара иатцашьыцуамызт. Ара иканатцггы, егырт реипш, агәы нидмыр-хеит, акәата хәычы рыцха!

Азын даара ихьтахеит. Акәата хәычы иаакәымтцзакәа аеакәабон. Азы ихцаалар хәа ишәон. Дук мырцкәа азы ихцаалеит. Аеыкәабарақәаггы уа инцәеит.

Ашьыжь нхаѡык ибеит акәата хәычы ацаа иалашәны иахьынхаз. Уи имагә-шьхәала ацаа пиеын, акәата хәычы алхны аѡныка игеит. Уи ипцхәыс, акәата хәычы лырпхан, апсы аалгеит. Ахәыцкәа акәата хәычы анырба, иалахәмарырц ртаххеит. Акәата хәычы, урт агәы ндырхарц иафүшәа абан, инаскьеит. Нас инеицацеит. Иа-неицапоз ахш аныга итаны иахьыкәгылаз иалашәеит. Уантә апсы аман иантыпраа ашыла иалашәеит. Уи ашьтахь изеипшрахах аитахәара удаѡуп. Апшәмапцхәыс, дныѡныхәхәан, алаба шьтыхны дашьталеит. Ари збаз ахәыцкәа аччара иакит. Ан-цәа ицьшьаны, ашә аартын. Акәата хәычы асы илагылаз ачыкьрахь иѡит. Уа акраа-мта асы иларшәын; иагьыпсымкәа, иагьыбзамкәа.

Убри азынра акәата хәычы иахнагаз зеггы даара илахьеикәтцаган. Аапынра анааи, амра дырѡеггыых апсабара анарпха, акәата хәычы амтәыйжәѡақәа еитцнахит, иприт. Амтәыйжәѡақәа уажәы еиха игәгәан. Избанзар, иазхаит, амч талт. Азхәыц-хаггы иаламыгзакәа урт абахчафы инаргеит. Уа зеггы шәтуан, зеггы афѡы хаа рхылцуан.

Ишпабзиаз ара, зеггы аацынра
аффы ахырхыз!

Ус, изса-зсо иаацэырцит хы-зыцаа-
қәак. Урт акәата хәычы иадырт. Иагырей-
гәырғеит, аха аеаганкахьала, алахь
еикәнацеит. «Абарт аңсаатә ссирқәа
рахь сызсаны сзон, аха сара,
абасқак ицәыршәагоу, игәағны
рааигәара сахьнеиз азы сыр-
шьыргы калоит.

Арт сыршьыр еигьуп,
ара аңсаатә раштағы
иаасхызго, акәатақәеи
акәйтқәеи аасхыкәласуа,
азынра ахьта саго, амла
саго сыказар ааста!

Уи азахьы илбааңрын, урт азы-
лаҳәа ссирқәа рахь изсаны ағынана-
хеит. Даргы иара ахь рәаархеит.

– Сышәшы, икалозар! – ахәеит акәа-
та хәычы рыцха, ахәдагы нарымтанакит,
аңсра иазыңшны. Аха, азы цқәа иахьхыңшылоз,
иабеит уа ианылаз асахьа: уажәы
зылаҳәа ссырын, қасатәи амри хәа зыхьзыртқаз
акәымкәа!

Усқак ирыцхарамзаап акәата атрағы ихыртқаз
азылаҳәа кәтағь алтра.

Атыхәтәан инасыңхеит иахнагаз арыцхарақәеи
атәамбарақәеи зеггы.

Азылаҳәа дуқәа акәшан изсон, рпыцқәа нахьшыуа
идыргәыбзыгуан.

Абаҳчәхь ахәыцқәа еибарығны иааит. Урт
ирымтарыңсон ачарыцқәа, ахәа-
шақәа.

– Ари ғыц иаанагаз ауп! – ибжы иргеит урт
рахьтә азәы.

Егыртгы адруҳәа иацырхәеит: рнапқәа еи-
нырқьон, игәыргәан икәашон. Ачахәаша
азы ирыззаарыңсалон. Зеггы ирхәоз уи акәын,
ағыц зеггы рейха ишыңшзоу, зеггы ишрейтбу.
Акрызхыцтуаз, акрызбахьаз азылаҳәақәа
ағаңхьа ихырхәон.

Иара пхашьан, амтәыжәәа иоахан ахы
атанакит. Уи убасқак насың аман ахы
абон, аха аеамырқағазеит.

Агәыбылғы ағағара атәы издырзом! Уи
иагәалашәон ианхәынгаршьоз, рымқан
ирбар ишыңхартоз. Уажәы зеггы ирхәо иара
шыссирхаз, излоу аңсаатә ссирқәа
ишрылңшуа.

Убасқан, идухаз амтәыжәәақәа ааитнахын,
ахәда пшза тыхәхәа, аеакала иу-
зымхәо гәыргәаран, инахығит:

Абри аиңш анасың атәы саҳахьазма,
азыңшра сылшозма сара, скәата хәычы
мрины санырыңхьазоз.

Иеиңгеит Алықса Гогәуа

Анатоли Лагәлаа

АБАТ ХӘЫҘЫ

САРА СЛА

Исыххәыцзом сара сла,
 Ашта итытны ицоит цыхла...
 Сабжьоит: «Ахара уцшла,
 Ахухухәа аашаанза ушла!»
 Иара адыхәа аршәшәоит,
 Исыпкар хәангы ишәоит!..
 «Улымха кыдтан узөрлап,
 Ғынла амцқәа уцхьазалап!..
 Са сынталан адулап,
 Быста Ғахрак сыцшаалап!..
 Исхәаз даара иаркәаратцеит,
 Алымха кьацәза иканатцеит!..
 Ахухухәа хынтә ишит,
 Иубома исылшаз хәа иаапшит!..
 Иабейт сышгәааз, сқышыәқәа шчыз,
 Цқьа исзымбжьейт ианхәычыз!..
 Гәаныла ицәажәон уи сәацшуа:-
 Уахынла уаныцәоу ауп саншуа!..

Абат хәыц ашыжь йкаауан,
 Сан абажәгеи хәа ицаауан!..
 Лацшыла краамта ицшаауан,
 Зегьы цшыаала ранацәа аауан...
 Урт ркыка дрыцшьон ицәаны,
 Ахш ду роурц, ирацәаны!..
 Иаргь иахьак агәы зегь бон,
 Аха ан шыкамьз абон...
 Иац баша дмааит ашаха зкыз,
 Иадырт, уи иматәкьяз хықәкыс...
 Ххәатәы хоуцдароуп уажәык,
 Уааи, ицшыа рхәейт, даҒа жәык!..
 Ан ауп иаҒахыз абат,
 Аха ианцәырырга акьат,
 Акәақәа иаразнак еилыбзааит,
 Нас урт ирхәозгы иазааит...
 Ға жәык акыкақәа арыцшьейт,
 Иагәацхатәкьязгы цьыршьейт!..
 Акамбашьхш шузаламто акагы,
 Ирдыруан урт рхәақәагы!..

АНАНАС

Зеггы здыруа, сөыза, Абас,
Ианбацэыртци ананас?!
Рацхья иамааз иара пшрас,
Аеацсахма мамзаргь нас?!
Ацсны изымфеиоузеи зынзас,
Иазааухьюузеи уи цэгьарас?!
Аухэансхэанкэа зеггы рцас,
Азэыр дыкоума илазцаз?!

Икэымпылза, ицшзаза абас,
Хьяцарчу цышьоит иара збаз!..
Ус машэыршэа санагэцас,
Икэанатцеит хыгэцас-чыгэцас!..
Сшэыркэа ирылахэмарит цас!..
Уи азы ишьтысымхит са цас,
Шьта ахэда цахкап ананас,
Уеилахамзар иахья, Абас!..

АПЪХЗЫ ИЛЦЫЗШЭА КАИЦЕИТ!..

Ижэдыруоу иизбаз шэара Хьымца,
Ицатэхэқэа данырхьымза?!
Ишоура халазшэа даатэазаап,
Оеижэи жэаа ицхьязазаап!..
Цэыцак азна азы ихьиршазаап,
Апцхзы илцызшэа кайцазаап!..
Аха амыцхэ ихьыкэкэазаап,
Ирцаоы игэра лымгазаап!..
Ахақым даазгоит лхэазаап,
Иаргы даара иеирххазаап,
Аоныка доулышьтыр ицаххазаап!..
Иоызцэагь ақырқырхэа иччазаап,
Иихэоз шымцыз еилдырччазаап!..
Уаха изамтазазаап цсыхэа,
Иоуит иршан оба ацыхэа!..

АХЭЫХЭ

Ажаабжь

Мөышан. Ахэылыхэа асоура иафын. Ашэапыцаа ашэыб иархэан, икэашккараза игылан. Аоны аатра рыенавадсо ацарақэа афатэ рыцшаауан.

Ауацак афы агэгахэа еикэыз амца днычэытын, ичааибитеит саб. Дук мырдыкэа хееикэа днақэтэан, ашта дынтыцит. Уи данца аоны еилзыргоз сан сөылмырбакэа, акэасқыа сныфналт. Ашьшыхэа сыпсы заны, акэакь икфагылаз саб ишэакы ауацак ахы икэыпсаз апатронакэеи сыманы сындэылцит. Азэыр сибамашь хэа снапшы-аапшит. Аха уаф дыкамызт. Ашэакь сыхэда инхысшыын, ашта сынтыцит.

Асы шауц иауан. Аада зхы хаз сшэакь агэыцэ асы тапсойт схэан, ахы ларханы сызқэа икыдыстарц салагеит, аха иамуит, апында цака асы илакшон. Саагыланы сзырфит.

– Батал! – фылтуан сан. Сара атак касымцеит.

– Дабацеи бара, Батал?

– Исыздырзом, шэкэык стахуп хэа дафын, ифызцэа рахь дцазар акэаап! – налаталкит сахэшьа. Саагэыргэеит. Сыццакны абна снылаleit. Сшэакь апатрона нтасыршэит. Ардэынақэа ашэшь иалатэан. Сахьхэычыз сатэарымбозар акэхарын, сырзааигэахаанза ипырзомызт, аха ахысхагы сыртазомызт.

Снеины ашэшь зыкэныз тлакы снамцатэеит. Ардэынақэа уажэраанза ақэтэара рибамто, оуман икартоз, уажэы икыалангы аky сышка икэломызт. Аха урт ара имаар иабацои схэан, сыпсы заны стэан. Асы сыкэнауеит, ауафы даасыдгылаанза сизгэамтаратэы. Ардэынақэа рфыкэфыкэбжыы аафуа иалагеит. Ус ардэынак сапхыа иаакэтэеит. – Излааигэоу ала ашпы сеихсыр ицкыа изгоит, уаф иифаша акгы алцуам! – сгэы иааснафэит. Ахы амацара ахысхып схэан, апында афеижьра инарбаны, агэыз аатсыргеит. Ашырхэа сагыфаткьейт иаашьтысцаарц, аха уаха умцсуанда, акгы ыкам. Ахы иаршэазар схэан, снаскыаны сеимдеит; снап-

шит, саапшит, сзырфит, аха ҫара ахабар анысымба, сааин сҫып аҫы сеитанатейт, иааигәаны иахықәтәаз азы еихаразак ара инадто.

Стәоуп. Асы ауейт. Ана-ара аҫа-саа аарылгоит амахәқәа, инахараны уарла-шәарла «ахәа-чаа» аатдыргоит ашәарыцаацәа.

– Ааи, ишҫасыцәеи, – сгәы иааснаҫейт сара. Пҫаатәкгы ҫара иҫалан иубашам. Амала, сықәра исзаламто, чынчак уажәы-уажәы амитә рҫеио, ицәырҫа-цәырасуа ашәшь иалоуп. Стәоуп. Ахыҫа сакуа салагейт. Сгылар ардәынақәа сыршәоит. Сшыацәкыарақәа сеимаа аҫынта иҫасыргыжәуейт, исыршырц. Снацәкыарақәа срытәхәоит. Снаҫшы-ааҫшит. Ицейт ардәынақәа зегы хытҫны. Санбанзатәоу ас? Сәагылан амәа снанылт, сеитакы-ейтакуа. Мшәан, хгәыла Ардашыл өажәа-өажәихәба дреитазам енак, излеишыуазеи? Уи ддууп. Иауазеи нас ддузар? Араҫа иаҫаху ахысроуп. Аха сара ахысраҫны азәгы сиеицәазам, ацәкыара ахы иҫасыршәуан саб санирхыслоз.

Абас схәыцуа, сыццакны снейуан. Ахыҫа схыҫсааит. Исызбейт ҫаҫалҫа ссарц. Аҫкәынцәа ирхәоны исахахыан, уаҫа атлақәа хыбны ахәыхә рықәжыуп, рышырагы зынза имариоуп хәа. Жәа-патронак ахысымоу хә-хәыхәк сшыыргы, еиҫу убахыоу. Иагәа исеигәыргыны исҫылап аоны. Саб уацәы ахи-ахәшәи аахәаны иансзааиго уажә избо ҫыысшыоит...

Ашыыбжышыҫтахы ҫаҫал абна сылан сыхраазраауа. Хәыхә зхылахәоу акгы ыҫазамызт. Шыҫа затәык ашәарыцаацәа збейт. Уртгы ҫоумышыҫа ицон, асы илбаанацаз абнахәақәа хшыуейт хәа. Шыамхахы асы сахыахоз, стәар сзымгыло аҫынза сааҫсейт. Сдәықәлейт аоныҫа. Асы ҫуа, аҫааҫарақәа снартахауа амәа сықәын. Абар ассир! Саҫхыа ашәтла хыбны ахәыхә алатәоуп.

– Умҫсын Баҫал! – саацәажәейт сгәы хытхыҫуа. Ахәыхәқәа среиөазо снаскыан, сшәақь атла ашыапы инавсырхәхәан, руақы инақәыскит. Издыруада зныкыара өба

сызшыуазар хәа сызбейт, аха исызмырманшәалт. Нас сшәақь зықәкыз усгы сара истәуп ҫасцан, смыццакыкәа снацхейт, аха ачхыаҫ ааҫгейт.

Ахәыхәқәагы нықәбгыжәаа ицейт. Акыр сыҫшит, спатрона ҫсахны, аха ианбанза? Амәа снықәлейт. Аҫхы хышәашәа сықәнаҫәон. Снатәаны сыҫсы ааитаскып схәоны:

– Кох, уабаҫаз Баҫал? – ихәан еыла даасывалейт Адамыр. Адамыри сарей хәигәылацәан, класк аҫы атара еицахҫон.

Уи иасхәейт сшышәарыцоз...

– Уара, уаб ишәақь заны иааугама? Сыҫсахы өеибакит, аха ҫысымтит.

– Уцатәқәа уцахыазар акәхап! – ҫааитит өаҫхыа, атәы сылихырц итахны.

– Сара сцатәқәа иансырто ае-ныцәкыа истәоит, ҫыоуку-ҫыоук шәеицш

«хпақәа» соулазом, уи уара заманала иудыруеит, баша уехырцәажәоит акәымзар, – итегыы сыесырцаацар сҭаххеит, аха дсыргәаар хәагыы сшәеит. Үыла сшигоз аҕара агәәара сыман.

Хара ус егыыҕахцеит.

Аҕапырхәа зҕаз иевакы снақәиртәан, хәааххеит.

Схапыцкәа еихамгыло сыҕан. Амәаду аҕы хәаизар, асы цкьаны аграпара алхәа иргахьан. «Чоу» ихәан длацкьеит Адамыр. Уи даныо, сара сзыкәтәаз аҕыы трыс-ны идәыкәлеит. Апырцәкәа сычыларцсны искин, зны-зынлагыы снапала ахахәда ааипхьысшышьаауан, исыргәыбзыгуан. Сәыза уаха даанымгылазакәа, акыр дсыцәеит. Сара сыҕыы апырцәкәа ақәыршәны, ишзахәоз иҕит, анаатә хьшәашәа анысҕанахәа, сылагырз тыкьаса идәыкәлеит. Хәоны савнаго иалагеит. Апырцәкәа сычыларцсны искин, аха ианаанымгылаза, ишсылшоз аҕапырхәа санаха, ицтәеит. Саргы сахууан, сцаны абақ аашьтсыргеит.

– Афырхатца, абаз шьтыухт, абаз! – Адамыр дыччо нахьхьынтә ҕитун. Асы сшылаҳазгыы сеицагәгәа сәагылт, сәыза дахьсхыччаз азгыы сыцсахы пыжәжәо.

– Исхәозеи аҕны сахьнеиуа? Сшәақь сцәахып, идсырбарым. Аха иабаҕоу сеилысны сыҕоуп, насгыы ихәларц еҕагым. Сәызцәа хәажажаза рыоны итәоуп. Рҕаацәа ирыцхраауеит. Сара сшәарыцаәхеит иахьа! – схәыцуан гәаныла.

Схы сәахазар, хгәашә антытц игылаз ахьацаҕы ахәыхә ашәшь шафоз збеит. Ахәыхә сгәанатәзомызт. Ишзахәоз акрыфара иаҕын. Рыцха, издыруада уи иахьа мацара иахнагахьоу? Шаҕаә еиәазахьада, шаҕаә ашыклахысхьада? Уажәы ахәылбыҕеа, ҕыц асоура ианалага игәыткьа-ҕыткьаха, ашәшь аеаларзны акрафон. Ицшзаҕәаҕәараза иҕаз агәыштца еилыбзаара инасырбеит. Аха ахьта сакуан аҕынтә, ашәақь сыцәтцысуеит схәан, сышьтахь игылаз амжәа хачықь хәыц снамтатәеит. Ашьшьыхәа сшәақь амахә иныкәыскын, иаасгәытцаскит, ахәыхә агәыштца инасырбан, снацәа аасырцысит.

* * *

Уи нахыс уаха акгыы сгәалашәом. Амала атдыхәтәан сызлазхәыцыз ала, абас иҕалеит: аҕы санканажь сшәақь адгыыл ицакшан, анышә сыцәталазаап. Санхыс гәгәала итыгыны исысит. Ашәақь агәыцә пжәеит. Скахаит схы сзымдыруа.

Ацәажәабжь санаанарцш, сиартәҕы сшышьтаз збеит. Иеиҕыхон сани саби.

– Дышпабымбеи ашәақь иманы данцоз?

– Ашьыжь дкәапза дтәаны ашәкәкәа дрыпхьон.

Зныкыр ашәақь икуа дызбахьазма, гәәарас дҕасымтцеит.

– Алакә хзимуаз, цкәын ҕадыць! – сани саби ршьара изыкәломызт, агәыткьа иаганы иҕан.

Пыттрак ашьтахь сан дааин скаруат дныкәтәаны, даасҕацшит. Сара изуз шхәартамыз еилыскаан, сылагырз хаддыло ҕаастит:

– Сан, даҕазны иҕасцом!..

Схы аалшьышыын, сылахь днагәзит. Ус сылапш нақәшәеит сапхьа астал икәыз ахәыхә. Икәын уи агәы кылжәаны, ашьа аҕашәы. Алакәа цахьан.

– Сабаупырхагаз, иузызузеи цәгьарас, истахымызт ахысбжь, ашьа казыршуа... Избан, иззы, сзушьыз? – иҕатцәы-ҕатцәуа, абжьы гозшәа сгәы иснаҕон, ахәыхә, сапхьа иахьыкәыз.

АКЫМЗАРАК-АКГЫ

Англиз жэлэр рлакэ

Дыкан кралк. Жэаха шықэса цуан ипқхэыси иарей еибгеижьтеи, аха хшаа дроуамызт. Ус ишыказ акэымкэа, атыхэтэаны, акралпқхэыс аңа длоуит. Уи аамтазы акрал аоны дыкэмызт, – ныкэара тэыла харак ахь дыкан. Акралпқхэыс лхатца дыкэамкэа рхэычы ахьз итара даламгеит.

– Иаб даанза, – лхэеит лара, – ахэычы Акымзарак-Акгы хэа иаххэалап.

Аха акрал такэаамта изыпштэхеит, ахэычы иакэзар, джыцэза, изара калаза изхаит.

Пытрак ашьтахь акрал ионыка амца дыкэлеит. Дшаауаз, ихышхыцэо илеиуаз зиаск аңаф днычепынгылеит. Анс ихэеит, арс ихэеит, аха иага иундаз дызмырит. Убри аамтазы, дахьынтэаанагах сеидру, дауык даайдгылан:

– Сара урызгар сылшоит, – ихэеит.

– Сыругап, аха иустарц иутаху? – дцаауеит акрал.

– Иумоузеи сзыхэара? Акэзааит, сақэшахатуп – Акымзарак-Акгы! Уаины абрахь сыбга уқэтэа, ашырхэа урызгоит.

Акрал иабейдыруаз Акымзарак-Акгы хэа ихэычы ишихьзыртцаз. Ус ихэахуеит:

– Акымзарак акгы акэзар, акымзарак акгы ауп! Уи инаццаны иустоит сара сыцьшьарагы.

Акрал аоныка даныхынхэ, уамакала дреигэырғеит ипқхэысгы ихбыцхэхьаз ихэыцгы. Акралпқхэыс лхатца иалхэеит, иара иажэа лымамкэа рхэычы ахьз шилымтаз, макьаназы Акымзарак-Акгы хэа ишипхьо.

Акрал еитамхэа апырхэа амца ааихкьеит.

– Хаи, сара жэымтацэга, икастцазеи! – ихэеит. – Адауы Акымзарак-Акгы дакэсмыргэыҕи!

Акрали акралпқхэыси даара ихэаргеит, игэырфаргеит ирыхьыз, аха нас ус рызбейт: «Адауы данааилак, Акымзарак-Акгы ихатыңан хэцсаатэаазаф лхэычы диахтап. Уи изгэатарым, дшахапсахыз».

Адырфачены адауы дааит акрал дзыкэиргэыгыз игарц. Акрал иматцуцаа аңсаатэаазаф лхэычы драаирган, адауы икэакэа дныкэиршэын диманы дцеит.

Даара акыр дныкэахьаны адауы, данынапш, иапхэа бахэык ибейт. Сыцсы ааитаскып хэа абахэ дныкэтэан, ус диазцаауеит ибга икэыршэу.

– Еи, уа сыбга икэыршэу, ачныр-загэадар, аамта абанейхьоу?

Ари ахэычы рыцха ус фааитэуеит:

– Сан аңсаатэаазаф акралпқхэыс лшыжьхьязы акэтағькэа анеизылго иаамтоуп.

Ари анихэа адауы, ибга икэтэаз дылкаиршэын, дхынхэны акрал иахь дааит игэахы

пыжәжәо. Акралы акралпқәыси уажәзы иаалаган абахчаазао ихәычы диртеит. Адауы иртәз ахәычы ибга днықәиршәын, имоахь ифәынеихеит. Ани абахчафәы даннеи, дырәөгь сыңсы ааитаскып хәа днықәтәан, ус диазцаауеит:

– Еи, уа сыбга иқәыршәу, ачныр-загәадар, аамта абанеихьоу?

Абахчаазао иңа ус ихәоит:

– Сан ахтынрауаа ршыбжхьхьазы аутратых анеизылго иаамтоуп.

Ари аниаха, зынза даапкит адауы, дгьежьны акрал иахь дцан, – Шәызегьы шәыхәтцәы ықәысхуеит Акымзарак-Акгьы дсышәымтар! – хәа дрықә-қааит.

Иқартцагәышьоз акрала акралпқәыси, диртеит Акымзарак-Акгьы. Диман дышцоз, абахә афәы ианнеи, еиґах дцаауеит адауы:

– Аамта абанеихьоу?

– Саб акрал уаххьафара дантәо иаамтоуп, – фәаитит Акымзарак-Акгьы.

– Абыржәоуп сзышьтаз ансоуз! – ихәан, дгәырғьатцәа дқалеит адауы. Диманы аонықа дааит.

Акымзарак-Акгьы адауы ифәы дшықаз дарпысхеит.

Ари адауы тыпқа пшзак димазаарын, Акымзарак-Аки ларей бзиа еибабеит. Ус ишықаз

акәымкәа, ченак адауы Акымзарак-Акгьы ус иеихәоит:

– Усутәык устоит! Фытрак сымоуп, аура быжь-уерск ыкоуп, аґбаарагьы быжь-уерск. Быжьшықәса уафәы имрыцқьац. Уатцәы хәылбычханза иурыцқьароуп, ианузымрыцқьа, уаххьас усзықалоит ауп!

Адырәаены шыжьымтан адауы иңа шыжьхьа лыманы Акымзарак-Акгьы данизнеи, уамакала илахь шеикәыз лбеит: иага қаитцандаз, аґтра изымрыцқьеит, агәам дәылхәан икаижьцыңхьаза, өапқьа убриақара еиґафнахауан. Дзықәшәаз анеилылкаа:

– Угәы каумыжьын, сара суцхраауеит! – лхәан адауы иңа, пстәи псаатәи дрыпхьеит шәеиханы шәааи хәа. Лацәеихьшьрак иахымгакәа адунеи иқәу пстәи псаатәи зегьы еизеит. Илеи иласын, абырсаатқ агәам зегьы өдәылырхәеит.

Адауы даазар, иґтра кеикеиуа икоуп. Акымзарак-Акгьы ус иеихәоит:

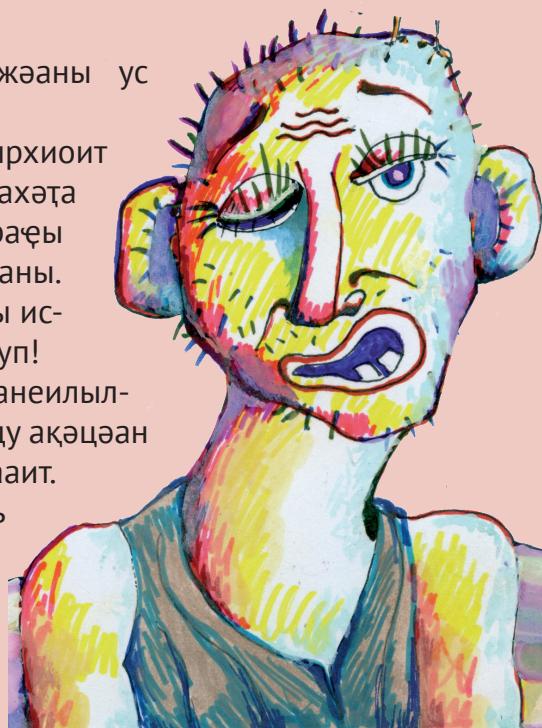
– Ламыс имоуааит иуцхрааз! Аха егьаурым, уатцәы иузыпшуп иаха ихьантоу аус! Зґачык сымоуп, быжь-уерск аура аманы, быжь-уерск аґауалара аманы, быжь-уерск аґбаара аманы. Убри азґачы уатцәы хәылбычханза иґаурбароуп, ианузґамырба, уаххьас уасфәасыршәуеит ауп!

Адырәаены ашацкыраз Акымзарак-Акгьы иус напаиркит, уедрала иґтитеит, иґтитеит, иґтитеит, аха изақаразаалак иагымхеит. Иқаитцои шыґа? Ари адауы иңа иқалаз анеилылкаа, адунеи амшын иґоу аңсызқәа зегьы дрыпхьеит ацхьарааразы. Лацәеихьшьрак иахымгакәа аңсызқәа аакылсын, азы ыжәуа, азы ыжәуа, цәыкәбарк ґамкәа иааґадырбеит.

Аус шынагзаз аниба адауы, игәахы пжәаны ус
ҕааиҕеит:

– Иусырбап сара! Аус мыжда ззырхәо узсырхиоит
уатәы! Цлак сызгылоуп, быжь-уерск иаууп, махәта
затәыкгы амазам. Убри атла акышәкышәраҕы
цыск атра ҕацаны иамоуп быжь-кәтаҕк атцаны.
Убарт акәтаҕкәа зеггы еиламыршәакәа ихыхны ис-
заага, мап анакәха, уаххьас уаасҕасыршәуеит ауп!

Ианааша ашьжьымтан, адауы иҕҕа, иҕалаз анеилыл-
каа, ибжьаны илымаз амаҕ даҕхьан, атла хаха ду ақәцән
атцыстра иҕаз акәтаҕкәа аахыхны иаман иааит.
Акымзарак-Акгы акәтаҕкәа иманы адауы иахь
дышнеиуаз, амған руақы машәыршәа иҕиҕеит.
Исыҕсыхәоузеи шыҕа? Акымзарак-Акгы ада-
уы иҕҕа диманы дыбналарц избеит. Атыҕҕа
лшыушьа нашана лҕыба инҕалтан, рҕыҕыҕа-
гы бналеит.

Аха х-дәхәыҕшк ирхымсыцкәа, рышь-
тахьҕа инхьаҕшзар, дыҕкьаса дрышьтоуп
адауы.

– Уааццакы, уааццакы! – дҕатцәыҕатцәит адауы иҕҕа. – Сыхцәы иалоу аххәа
налҕаан иршә!

Акымзарак-Акгы лыхцәы иалаз аххәа налиҕаан наҕ иршәит. Иаарыкәыршан
бнаршәырахеит, мыҕрахеит. Ус мариала дзылымсит адауы дызлахаз амыҕеилачыра!
Деихо-деихо, атыхәтән ииулак цәҕяҕсышьала дылсит. Усҕан Акымзарак-Акгы ио-
уҕшәыли иарей акыр хара ицахьан. Адауы еиҕах дрыхьзарц акгы игымкәа, адауы
иҕҕа дааҕатцәыҕатцәит:

– Сыхцәы иалоу сҕама алхны иршә! Уласы, уласы!

Акымзарак-Акгы ашырхәа лыхцәы иалаз аҕама налиҕаан, ишилшоз иршәит. Уи
акәхеит – еихатә тәғанла еивтарыҕҕа аанда харак ҕыҕалеит. Адауы изымариам-
хеит иоуз аҕынҕыла бааҕс ахысра. Аахак смоунда хәа дмыццакзакәа, ихы гәаҕо аанда
дахысуанатцы, абналаҕцәа акыр хара инаскьеит, ус-ус илаҕш итшәеит зынзас.

Иага хаҕсыра ибазаргы адауы, аҕынҕыла дахысын деиҕарыхьзеит, инапы
ндәықәйтцеит Акымзарак-Акгы деимлагәа дикырц, аха уи аамҕазы адауы иҕҕа
лшыушьа нашана лыршәит. Ашыушьа ҕеын, иҕаз мшын цәкәырҕараха иааилаҕеит.
Адауы азсашьа изымдыруазаарын, иҕаитцахуаз, дхынхәны иҕныҕа дааит.

Акымзарак-Акгы иакәзар, атыҕҕаи иарей еибарыҕны ишнеиуаз, иаакылсит...
Иабакылси зышәгәахәуа? Абаагәара ду зкәыршаз иани иаби рахтынраҕы. Акрали
акралҕхәыси азныказ рҕа дырзымдырит, аха иара шиакәыз анеилыркаа, уамакала
игәыргьеит, иҕьаршьеит, илакәыршьеит. Дук мырткәа Акымзарак-Акгы адауы иҕҕаи
еибагеит. Цабыргны, акрали акралҕхәыси рыцкәын кралтыҕҕа наҕак дигар акәын
ирҕахыз, аха адауы иҕҕагы илыбаргузеи, дхьыртәатцән, насгы рыцкәын деиқәзыр-
хаз ла лакәымзи, иазыразхеит.

Иеиҕеигеит, аус адиулеит Валентин Кәаҕәаниа

Аччапшы

Атаацаа реицаажэара ахэыцкэа ишырныруа

Раста, уара ишцеилукаауеи, иахэеилырга ахэоу: Камыгэ арахэ ааицон. Арцафы диазцааит ацафы.

Ацафы: Сырма Манча-ипча иахэа исызшэахэазом, уацэы ишэасхэоит – атак каитцоит.

– Избан уацэы?

– Сан излалхэо ала, арахэ захьзу саб иоуп, ажэа «ааицон» захьзу сыздырзом, иара сиязцаауеит.

* * *

– Схапыц даеакгы аара иалагеит, хэычык убартоуп, – ихэан, Нарт хэычы иан дналыдыххылеит. Ан ахэычы даалгэыдыхэаланы удухаципхэаза укэышхоит, ухапыцкэагы акакала иаалоит лхэан даагэыдылкылеит.

– Дадү зака дуузеи, аха акоуп ихапыцкэа иаахэоу, уажэгы дкэышымхазеи?!

* * *

Наур маланыкэала ифэнеихоны иан игэиенылцеит: ашышыхэа уныкэала, укахар ухапыц уцэызуеит.

Наур дхынхэны дшааизтэкэа иан дналыдыххылан, скахаит игэгазаны, аха схапыц сцэымззеит, арахэ иаазгеит, аа сцыба иахэтоу, ихэан ашыа ифашэы ихапыц ицыба иааггеит.

ҒиуеиПШЫМ

АШӘИШӘИ АШЬАТҚАӘА

Ашәишәи ачарахь ицарц аҕеибнаҗон. Акьяҕ чыгра ашәнаҗеит. Аикәа җбаа ашьанатҗеит. Ахылҗа җаҗшь аханатҗеит. Ахы инахәаҗш-аахәаҗшын. Ибзиоуп! – ахәеит. Акызатҗәык рыҗхарас иҗалаз – ашьатҗақәа амамызт, еимаада изҗомызт!

Аҕынанахеит Ашәишәи, ашьатҗақәа раахәарахь. Ишнеиуаз Ала аҗылеит.

- Ашәишәи, уабаҗцакуеи? – ахәеит, Ала.
- Исышьастҗаша еимаакәак срышьҗоуп.
- Ашьатҗақәа? – иааҗыанашьеит Ала. – Акы аҗоухәо, ианааухәах җшьбаҗа ааухәар бзиоуп!

Ашәишәи аҕынанахеит, иахьынаскьаз инаҗшызар азырҗраҕы Ашьапызатҗә алаҗш нақәшәеит.

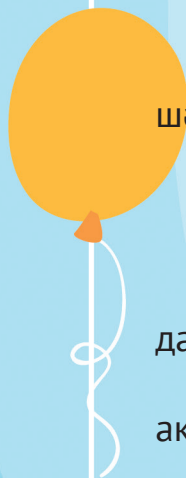
- Уабаҗцакуеи, Ашәишәи? – ҕаанатит, Ашьапызатҗә.
- җшь-шьатҗак аасхәарҗ сҗоит ахәеит, Ашәишәи.
- җшь-шьатҗак? Иаҗоуҗаху ари аҗара?

Еимаа хаҗлакык ааухәар, узшьапык уқәгыланы еиҗаҕы иман-шәалоуп – абжьнагеит, Ашьапызатҗә.

Ахы амаҕәыхьха аҕынанахеит, Ашәишәи шнеиуаз Амаҗ аҗылеит.

- Умҗа абахоу? – иҗааит Амаҗ.
- Хаҗлакык ашьатҗа аахәара.
- Иаҗоуҗаху ашьатҗақәа? Сара иубо шьатҗада сныҗәоит, урҗ ры-даҕы сманшәалоуп, – ахәан, аҕынанахан иҗеит Амаҗ.

Ашәишәи нкахәыҗуа иангылт. Ихәыҗуан, ихәыҗуан, аха иаҗсаз акгы азымхәыҗт. Уажәраанзгагы еимаада иныҗәоит.

ЕиУеиПШЫМ

Ажәаҥқақәа

- Бга ахьтоу ауп ла ахьташуа.
- Абжәақәаа ирықәгәығны зҗаҗа зсаз хәа...
- Абз ахшыѿ иаҗарҗьмануп.
- Абзиара – ѿадароуп.
- Абна алымҳа амоуп.
- Абгахәычы аҗыхәа шаҳаҗс иҗанатҗон хәа...
- Абгахәычы ауаса амардон хәа...
- Агәыҗра – аҗстазаара иабжоуп.
- Агәыла агәы даѿызоуп.
- Ага бҗыҗи ашьха бҗыҗи еиқәшәоит.

Ажәарҗҗакқәа

Амҗәышә ахьзуп ажь злаҗырхуа,
Аҗша ѿнасуеит ахышә ахьҗырхуа.

Луман днеиуеит аҗшахәала,
Аҗәқәырҗ зхыҗқәа ирхәон ргәала,
Аха Луман иаҳазомыҗт,
Урҗ бызшәала изеибакзомыҗт.

Азлагара лу гьежьюан,
Манча азымлага аиркуан.

Хьымҗа уаҳа иеизырҗыҗуам,
Ишьапқәа днаргом, иажәра иххәыҗуам.

27 шықаса

АИААИРА

Афоту аагоуп 2013 шықасазы итыжкыз
афотуальбом «Аиааира» акнытә

